

קריכות פתוחה

גמ' דרכות כסא - מין דרכות פתוחה פתוחה מן המרחב
 ע' רש"י פ"ב ב' מהרש"א חפשי אלקות עם
 נחמ' דקדמה פירוש חלומה - עזרי"ל די"ו וכו'
 נחמ' דפוספוטיו חכמות ע"ה מצבה ס"ו
 ספ"ה בהילוק מצבה י"ח - וכו' שאר הדרכות וכו'
 ש"ע א"ה ס' מ"ח ע"י
 ו' א' מ"א ס"ה י"ב וד' קג"ה ס"ה י"ח
 ה' הקדמי ה' דרכות פ"א ה"כ - ואמתי וכו'
 האור ה"כ ס"ח מ"ח ק"ה רש"י

גמ' דרכות יא"ה אחר כך הו"א חקלא צ"ח חזק
 רש"י פ"ב א"ף חקלא
 ה"ה י"ח ה"ה חזק פ"ב ה"ה י"ח
 ש"ע א"ה ס' מ"ח ע"י ו' א' ד' קג"ה ס"ה י"ח
 ח"ס' דרכות יא"ה פ"ב א"ה
 פ"ה חקלא ש"ע ס' מ"ח - א"ה דיעוה ח"ה י"ח

(א) לקמן דף כב: ט' ממלכת דרי"פ' גא ולקמן דף מת: פ"ט, (ב) ג'ל' רב יהודה אמר שמואל וכן איתא ב"רף ובגא"ש, (ד) פסחים דף ע"ג: (ה) וינין תוס' טוטה לג: ד"ה ורבי' (ו) וינין תוס' טוטה לג: ע"כ ד"ה ורבי תוס' מנחות מג ע"כ ד"ה ואין, (ז) ויכ"כ תוס' לקמן טע. ד"ה מענין,

הגהות הב"ח

(א) גמ' אמר ר' יהודה אמר רב מנין לברכת המזון: (ב) שם מה למזון. י"ב עין לקמן בפ' שלח שאלו סוף דף מת:

גליון הש"ס

גמ' אינו חוזר וקורא. ע"י כתיבו יונה לעיל פ"ב י"א ד"ה בנאמנ: שם פ"ג ק"ש דרבנן. ע"י ב"ק פו ע"א תוס' ד"ה וכן היה ר"י פוטרו מכל המלות האמורות בתורה ובקוסם לב ע"כ תוס' ד"ה ורבי ונמנמת ממ ע"כ תוס' ד"ה ואין: ורבי: רש"י ד"ה שאינו בו' בלומר: שלא מצנין. ויכולת בוס ב"ב פה ע"כ עיין קדושין טו ע"כ תוס' ד"ה א"י: תוס' ד"ה ורבי ורבי הפלל. ע"י לקמן ע"כ ט"ז תוס' ד"ה מעני:

מוסף תוספות

א. בתוס' רי"ש מובא זה בשם ר' שמעיה (וכן הוא בשאר הראשונים).

מוסף רש"י

ספק קרא ק"ש לא קרא חוזר וקורא. משום ספק מלכות שמים (חזר רש"י טו. מחזיר: וז"ל. ולואי שיתפלא אדם כל היום כולו. דאן תפלה יתירה משום כניסה לגולה (פסחים טז:).

רבינו הגנאל

וסלקא איילא דרב חסדא דקרית שמע מן התורה שנאמר ודברת בם ואיח בה נמי מלכות שמים שנאמר שמע ישראל יי אלהי יי אחד. וביבית המזון לאחרי שדאורייתא שנאמר ואכלת ושבעת וברכת לפניך קורין שמע ומברכין ברכת המזון לאחריו. לאפוקי תפילה דהיא מרבנן ומלכות באמנר ברכת התורה לאחריה המזון לפניו שהיא המוציא ומרבנן ניהו. ר' אלעזר אמר ספק קרא ק"ש ספק לא קרא חוזר וקורא ק"ש ספק התפלה ספק לא התפלה אינו חוזר ומתפלה. וקיימיל כו' אלעזר דהא כולהו רבנן האי קרא ודברת בם ב"ש דרשי ליה, אפי' ב"ש ובי"ה כולהו שרין ודברת בם בק"ש דרשי ליה, הלכ' א"ע' רבמי אלעזר לגבי שמואל כחלמיד הוא, כיון דהני קימא בותיה לא משגיחין בשמואל, אלא ספק קרא ק"ש ספק לא קרא חוזר וקורא. אבל ספק התפלה ספק לא התפלה אינו חוזר ומתפלה. ודדאי תפלה מרבנן, ור' יוחנן אמר ולואי שיתפלא אדם כל היום כלו. הוא נמי כו' אלעזר ק"ל דא"ע' דר' יוחנן רביה, לא פליג עליה בהדיא ואמר חוזר ומתפלה, אלא ולואי שתפלה כל היום קאמר, מכלל שאם לא עשה לא עבר. וקבלנו מרבתינו שהיו חכמים מוקימי לה להא דר' יוחנן בתפלת ערבית לבר, וכדאשכחן בפסחים בענין מקום שנהנו לעשות מלאכה בתשעה באב וכו', דרש רבא עוברות ומניקות מתענות בו ומשלימות כדרך שמשלימות ביום פסחים ובין השמשותף שלו אסור. וכן אמרו משמיה דר' יוחנן, ומקשינן ומי אמר ר' יוחנן הכי והא אמר ר' יוחנן תשעה באב אינו כתענית צבור (רק) וכו' עד אלא מאי אינו כתענית צבור דקאמר ר' יוחנן תפלת נעילה, כלומר אינו מתפלה בט' באב תפלת נעילה. ומקשינן איני והא אמר ר' יוחנן ולואי שיתפלא אדם כל היום כלו, ומשינן והתם רשות הכא בתפלת נעילה דתענית צבור חובה,

מי שמתו פרק שלישי ברכות

אלא יקלר. כל צרכה וצרכה: **דליט צה מלכות שמים**. אין מלך העולם בצרכות של י"ח: ה"ג והרי **צרכה המזון לפניו דאית צה מלכות שמים** כו'. לישנא אחרינא **שאני מפלה דליט צה מלכות שמים**.

קבלת מלכות שמים כדאיתא בק"ש שמקבל עליו את השם לחדון ולמלך מיוחד ולהאי לישנא גרסינן והרי

צרכה המזון לאחריו דליט צה מלכות שמים ולשון זה נראה שהוא עיקר מדרשני ליה אלא ק"ש וצרכת המזון דאורייתא והאי בללחמיו עסקינן ואי לישנא קמא הא לא איירי בצרכת המזון לאחריו גדלתקפסיה להדרי תלמודא עילוייה אלא ק"ש וצרכת המזון דאורייתא כו'. ואית דגרסי הכא בלשון קושיא ק"ש דרבנן היא אלא

ק"ש דאית צה מלכות שמים וצרכת המזון דאורייתא לאפוקי תפלה דרבנן ואין צה מלכות שמים למאן דגרס הכי מפרשינן לקמן בשבכך וזקומן דצדכי מורה כתיב: **כי שם ה' אקרא**. כשנא משה לפתוח בצדכי שירה אמר להם לישראל אני אברך תמלה ואחס ענו אחרי אמנ כי שם ה' אקרא בצרכה אחס הצו גודל לאלהינו בזמן הכי מפרשי לה שמסכת יומא (דף לו.): **שאינו טעון לפניו**. * כלומר שלא

מזינו לו מקרא מפורש לברך לפניו: **טעון לאחריו**. כדכתיב ואכלת ושבעת וברכת: **טורה שטעונה לפניו**. כדאמרין: **איכא למפרך**. צמרייהו כשאתה צא ללמוד תורה מן המזון איכא למפרך מה למזון שכן הנהיג וכשאתה צא ללמוד מזון מן המורה איכא למפרך מה לתורה שכן חיי כשאתה צאתך מלמך מן המזון שכן הנהיג וישאלת מן המורה איכא למפרך שכן חיי עולם ועוד תנן על המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו תיובתא:

אמר רב ‏» יהודה ספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא * אינו חוזר וקורא ספק אמרת ויציב ספק לא אמר חוזר ואומר אמרת ויציב * מאי טעמא קריאת שמע דרבנן אמרת ויציב דאורייתא מתיב רב יוסף ‏» ובשבכך ובקומך אמר ליה אביי ההוא בדברי תורה כתיב תנן בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפניו ולא לאחריה ועל המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו ואי ס"ד אמרת ויציב דאורייתא לברוך לאחריה מאי טעמא מברך אי משום יציאת מצרים הא אדכר ליה בקריאת שמע ונימא הא ולא לבעי הא קריאת שמע עדיפא דאית בה תרתי ור' אלעזר אמר ‏» ספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא חוזר וקורא ק"ש ספק התפלה ספק לא התפלה אינו חוזר ומתפלה ורבי יוחנן אמר ‏» ולואי שיתפלא אדם כל היום כולו: ואמר רב יהודה אמר שמואל יהיה עומד בתפלה ונוכר שהתפלה פוסק ואפילו באמצע ברכה אינו והאמר רב נחמן כי הוינן בי רבה בר אבוה בען מיניה הני בני בי רב דטעו ומדכרי דחול בשבת מהו שיגמרו ואמר לן 'גומרין כל אותה ברכה הכי השתא התם גברא בר חיובא הוא ורבנן הוא דלא אטרחוהו משום כבוד שבת אבל הכא הא צלי ליה: ואמר רב יהודה אמר שמואל 'התפלה ונכנס לביהכ"נ ומצא צבור שמתפליין אם יכול לחדש בה דבר יחזור ויתפלה ואם לאו אל יחזור ויתפלה וצריכא דאי אשמעינן קמייתא ה"מ יחיד ויחיד

אמר כבר שתינן מ"מ שמה אמר ק"ש ולא אמר אמת ויציב שזה יכול להיות ועמה כשיאמר אמת ויציב נמאם כל השאלים הכל וכי מימא שמה לא קרא לא זה ולא זה כיון דספיקא הוא כולי האי לא אטרחוהו רבנן לחזור שניהם אבל אם יאמר ק"ש אין זו תקנה גמורה כל כך דשמה קרא ק"ש אחרת ולא יאל כלל צמנה שעושה עמה ואם צרור שלא אמר כבר ק"ש אם כן לא אמר נמי אמת ויציב שאין רגילות לומר אמת ויציב בלא ק"ש ואם כן כשיאמר מעתה ק"ש לא תקן כלל ולא יאל מדי ספקו עוד אמר הר"ר שמשון ‏» דמיירי שפיר שאינו מסופק אלא מואמת ויציב אבל צרור הוא שקרא ק"ש ואפילו הכי הוא אמת ויציב דאורייתא שר"ל ספק לא אמר אמת ויציב עם פרשת צינית שמסופק אי לא אמר לא פרשת צינית ולא אמת ויציב ואם כן לא הזכיר כלל יציאת מצרים וכולה מילתא דיציאת מצרים קרי ליה אמת ויציב לפי דטעם אמת ויציב הוא משום יציאת מצרים והלכך הוי פרשת צינית בכלל אמת ויציב: **הקווא** בדברי תורה בתיב. והא

דאמרין לעיל צפרק קמא (דף צג). צערב משום כתיבי ושבכך אסמכתא בעלמא הוא(א): **ורבי יוחנן אמר ולואי שיתפלא אדם ב"ה היום**. אומר ר"י דהלכה כרבי יוחנן ודוקא צספק התפלה * אבל דלאי התפלה לא (א) **תדע** דהא מסתמא לא פליג אהא דלומר רב יהודה אמר שמואל צצמוןך וזכור שהתפלה פוסק וכו' וכן אם יכול לחדש דבר בתפלתו:

פ"י, כגון שהתפלה תפלה אדעתא דחובה ושכח שכבר התפלה ועמד להתפלה אדעתא דחובה ונוכר שכבר התפלה פוסק ואפי' באמצע ברכה, שאם בא לגמרה נמצא כמי שמקריב שני תמידין בשחרית שהוא עובר משום כל חוסיף, ולפיכך פוסק ואפילו באמצע ברכה, וכזה אפי' ר' יוחנן מודה דלא קאמר רבי יוחנן ולואי שיתפלה אדם כל היום כולו אלא תפלת נדבה כגון תחנונים וכיוצא בהן, אבל תפלת חובה לא קאמר. הני בני בי רב דטעו ומכריז דחול בשבת וכו' גומרין כל אותה ברכה. ודוקא ב"ח דערבית שחרית ומנחה, אבל במוסף פוסק אפי' באמצע ברכה.

פרק שלישי ברכות

כא.

והרי תפלה דרבר שהצבור בו. וא"ת אמאי שבך צבא דק"ש דקאי צגווה דדבר שהצבור עסוקין בו וקמני אינו מברך לפניו כו'. וי"ל משום רבותא דתפלה פריך מיניה אע"ג דתפלה מעומד ונראה לכל שאין זה עומד כמותם אפילו הכי אמריין אם לא התחיל לא יתחיל. וא"ת כיון דלא ידע טעמא

דצסמון יקשה גס לדיניה מה לי ק"ש וצרכת המזון יותר מתפלה וי"ל ללדיניה ניהא כיון דההורו כצבור דמי יש להצריכו צק"ש וצצרכת המזון שהם מדאורייתא יותר מתפלה דרבנן אצל לרב חסדא כיון דההורו אינו כלום רק שלא יהא יושב וצטל מה לי ק"ש מה לי תפלה: **הא אי לא אתחיל לא יתחיל**. וא"ת אימא דצדצור קאמר הא צהרהור שפיר דמי וי"ל דמשמע דלא יתחיל אפי' צהרהור מלאל קאמר יקצר צצבור או ירהרר צצרימות: **הבי גרסי א"א ק"ש וברכת המזון דאורייתא ותפלה דרבנן ולא**

גרפינן מידי בתר הכי עד אמר רב יהודה אמר רב. ופי' הקוטרסר ק"ש דאורייתא כיון שאינו אומר אמת ויציב דפי' צצמתינן ויש ספרים גורסים י"ק"ש דרבנן הוא. ומשני אלא ק"ש אית צה מלכות שמים וצצרכת המזון דאורייתא ותפלה דרבנן וכן הגירסא צפ"ה וקשה דצצמתינן פי' דק"ש דאורייתא לנולי עלמא כיון שלא אמר אמת ויציב דצהכי מיירי צצמתינן וגם יש ספרים גורסים שאני תפלה דליט צה מלכות שמים והרי צצכת המזון דליט צה מלכות שמים ותנן על המזון מברך לאחריו וכו' אלא היינו טעמא דק"ש אית צה מלכות שמים וצצרכת המזון דאורייתא ותפלה דרבנן וגם על גירסא זו קשה כדפריש"י: **ספק לא אמר אמת ויציב חוזר**. ותימה הא ע"כ רריך לומר

שהוא מסופק גם מק"ש שאם היה צרור לו מק"ש וספק מואמת ויציב לא יהיה מן המורה כיון שאזכיר יציאת מצרים בק"ש ואם כן הואיל ומסופק משניהם יחזור לק"ש דאית צה תרתי מלכות שמים ויציאת מצרים דהכי עדיף מלומר אמת ויציב דליכא אלא חדא כדאמר צצמוןך גבי מתני'. ואומר ר"י דודאי מתני' גבי בעל קרי שידענו בו שלא אמר ק"ש ולא אמת ויציב כלל ואנו רוצים להסיר לו הלכך טוב הוא יותר שיאמר ק"ש דאיכא תרתי אבל הכא שהוא ספק אם אמר אמת ויציב ומספקא ליה אם אמר שניהם כדפרישית טוב הוא יותר שיאמר אמת ויציב מלומר ק"ש דכשיאמר אמת ויציב שמה יש תלמות שמתן לכל דאם קרא כבר אמת ויציב גם קרא ק"ש כבר דמסתמא התפלה יואל ידי שתינן וכי נמי מימא דלא

אמר כבר שתינן מ"מ שמה אמר ק"ש ולא אמר אמת ויציב שזה יכול להיות ועמה כשיאמר אמת ויציב נמאם כל השאלים הכל וכי מימא שמה לא קרא לא זה ולא זה כיון דספיקא הוא כולי האי לא אטרחוהו רבנן לחזור שניהם אבל אם יאמר ק"ש אין זו תקנה גמורה כל כך דשמה קרא ק"ש אחרת ולא יאל כלל צמנה שעושה עמה ואם צרור שלא אמר כבר ק"ש אם כן לא אמר נמי אמת ויציב שאין רגילות לומר אמת ויציב בלא ק"ש ואם כן כשיאמר מעתה ק"ש לא תקן כלל ולא יאל מדי ספקו עוד אמר הר"ר שמשון ‏» דמיירי שפיר שאינו מסופק אלא מואמת ויציב אבל צרור הוא שקרא ק"ש ואפילו הכי הוא אמת ויציב דאורייתא שר"ל ספק לא אמר אמת ויציב עם פרשת צינית שמסופק אי לא אמר לא פרשת צינית ולא אמת ויציב ואם כן לא הזכיר כלל יציאת מצרים וכולה מילתא דיציאת מצרים קרי ליה אמת ויציב לפי דטעם אמת ויציב הוא משום יציאת מצרים והלכך הוי פרשת צינית בכלל אמת ויציב: **הקווא** בדברי תורה בתיב. והא

פ"י, כגון שהתפלה תפלה אדעתא דחובה ושכח שכבר התפלה ועמד להתפלה אדעתא דחובה ונוכר שכבר התפלה פוסק ואפי' באמצע ברכה, שאם בא לגמרה נמצא כמי שמקריב שני תמידין בשחרית שהוא עובר משום כל חוסיף, ולפיכך פוסק ואפילו באמצע ברכה, וכזה אפי' ר' יוחנן מודה דלא קאמר רבי יוחנן ולואי שיתפלה אדם כל היום כולו אלא תפלת נדבה כגון תחנונים וכיוצא בהן, אבל תפלת חובה לא קאמר. הני בני בי רב דטעו ומכריז דחול בשבת וכו' גומרין כל אותה ברכה. ודוקא ב"ח דערבית שחרית ומנחה, אבל במוסף פוסק אפי' באמצע ברכה.

עין משפט

גר מצוה

לו א מיי פ"ב מלכות ק"ש הלכה ג סג עין יע טוטי"ע א"ת סימן ט: לו ב ג א מיי פ"י מהל' תפלה הלכה ו סג עין יע טוטי"ע א"ת סימן ק סעיף א: לה ד מיי שם הלכה ז סג שם טוטי"ע א"ת סי' רמח סעיף ב:

לפי ה מיי פ"א מלכות תפלה הלכה ט סג שם טוטי"ע א"ת סימן ק סעיף א:

תורה אור השלם

- ↑ ואבלת' ושבקעת וברכת את יי אלהיך על הארץ שתקח אשר נתן לך: דברים ה י
- ↑ פי שם יי אקרא הוב ג'ל' לאלהינו: דברים לב ג
- ↑ ועתה קלנין ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ויבשרך ויבקרך: דברים ז ו

רבינו הגנאל (המשך)

ובזה תשעה באב אינה תענית צבור. והנה אפי' תפלת נעילה דהו אותה בטי"ב, וכשי"כ תפלת שחרית ותפלת המנחה, דאמר ריב"ל פ"ו תפלת השחר כנגד תמידים תקנום והניא כותיה והכי סלקא שבעתתא. וכשם דלא מקריבין יותר משני תמידין ביום, ואם יקריב עובר משום כל חוסיף, כך אין אדם מתפלה יותר משתי תפלות ביום, ואם יתפלל עובר משום כל חוסיף. ותפלת ערבית הא קיי"ל כרב דאמר רשות. ואע"ג דהוי רשות אשכחתינן דהוה מצלי ליה, בידר כתיב ערב וברך וצריים אשאהו ואחיהא, ובידנאל כתיב זמנין תלתא בימא הוא בך על ברכויי ומצלי וגו'. ואפי' אי מוקמת לה להא דר' יוחנן דפליג על ר' אלעזר, הא אשכחן תניא כותיה, דתניא יכול יתפלל אדם כל היום כולו, כבר מפורש ע"י דניאל זמנין תלתא בימא וכו'. וקיימא לן דכל חיזכי דפליגי רבנן אהדדי ותניא כחד מינייהו, הלכתא כותיה, ואפי' תלמידי בהוי רביה, ואם תאמר הני מילי תפלה של חובה, אבל תפלה של רשות שרי, אבל תפלת ערבית שהיא רשות ובהדיא אק חשיב תלמא, מכלל דליט לן לא חובה ולא רשות בר מיניה תלת. ועוד מוקמינן רב יהודה משמיה דשמואל היה עומד בתפלה ונוכר שהתפלה פוסק אפי' באמצע ברכה, ש"מ דהכי סוגיא דשמעתא דליט לן לצלויה צלוחת יחירתא דקא עבר משום כל חוסיף,

דהא ליכא מאן דפליג אהא דשמואל, ועל כגון דא אמרינן דבר הלמד מענינו. וה"מ בצבור דתפלת צבור קיימא במקום תמידין דליט לן רשות לאוספי' (הממיידי), אבל יחיד אי בעי לצלויה תפלת ש"מ קודם תפלת המנחה כגון תחנונים אינו מוספי' דהתמיד מקריב עולת נדבה [וכן מתפלה תפלת נדבח]. ועוד זאת השמועה דשמואל דאמר התפלה ביחוד ונכנס לביהכ"ס ומצא צבור מתפליין אם יכול לחדש דבר בתפלה יתפלל [וגאם לאו לא יתפלל, דאי מחדש בה ומוקים בדעתיה אשניה תפלה] כלומר כיון שחדש דבר בתפלה שם הראשונה תחנונים ומתיר לו אפילו בצבור להתפלה, שכן אפי' בתמיד אם הקריב יחיד מניו, ותנבוקן שאין הצבור מקריבין בו ביום תמיד, ונמצא שהצבור מקריבין, ויצא בתמיד של צבור והוראשנה עולה לו נדבה, וכן ענין התפלה. ואמר רב יהודה אמר שמואל היה עומד בתפלה ונוכר שהתפלה פוסק אפילו באמצע ברכה.

^[1] ויכ"כ תוס' לקמן טע
ד"ה מעני
:

^[2] ויכ"כ תוס' לקמן טע
ד"ה מעני
:

^[3] ויכ"כ תוס' לקמן טע
ד"ה מעני
:

ואלכסונות הזנבות, ואיך יעשו הזמנים מרוצת השמים, וקביעות הכוכבים, לחות הבהמות וחמת החיות, תוקף הרוחות ומחשבות בני האדם, יחסי האילנות וכחות השרשים, כל דבר מכוסה וכל דבר מגולה ידעתי. כל זה ידע בתורה, והכל מצא בה, בפירושיה, בדקדוקיה, באותיותיה ובקוציה, כאשר הזכרתי. וכן אמר בו הכתוב: ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם. כלומר, שהיה בקי מהם בקסמים ובנחשים, שזו היא חכמתם, שנאמר: כי מלאו מקדם ועוננים כפלשתים. וכך אמרו: מה היתה חכמתן של בני קדם, שהיו יודעים וערומים בטייר. ומכל חכמת מצרים, שהיה בקי בכשפים שהיא חכמת מצרים, ובטבע הצומח, כידוע מספר העבודה המצרית שהיו בקיאין מאד בענין הזריעות וההרכבה במינין. וכך אמרו: אפילו פלפלין נטע שלמה בארץ ישראל, וכיצד היה נוטען, אלא שלמה חכם היה והיה יודע עיקר משתיתו של עולם, למה, מציון מכלל יופי אלהים הופיע, מציון נשתכלל כל העולם כולו, כיצד, למה נקראת אבן שתיה, שממנה נשתת העולם. והיה שלמה יודע איזהו גיד שהוא הולך לכוש, ונטע עליו פלפלין, ומיד היו עושין פירות, שכן הוא אומר: ונטעתי בהם עץ כל פרי. עוד יש בידינו קבלה של אמת, כי כל התורה כולה שמותיו של הקב"ה. שהתיבות מתחלקות לשמות בענין אחר, כאלו תחשוב על דרך משל, כי פסוק בראשית יתחלק לתיבות אחרות, כגון "בראש יתברא אלהים", וכל התורה כן, מלבד צירופיהם וגימטריאותיהם של

טוב ירושלים

עושים הזמנים את מרוצת השמים, וקביעות הכוכבים, לחות הבהמות וחמת החיות, חוק הרוחות, מחשבות האדם, מוצא העצים וכחות השרשים, כל דבר מכוסה וכל דבר גלוי הנני יודע. — את כל זה ידע שלמה המלך אמצעות התורה, ואת הכל מצא בה, בפירושיה, בדקדוקיה, באותיותיה ובתגיה, כמו שהזכרתי.

וכן אמר עליו הפסוק (מלכים א' ה'): ותרב חכמת שלמה מחכמת כל בני קדם ומכל חכמת מצרים. — מחכמת כל בני קדם, היינו, שהיה בקי יותר מהם בקסמים ובנחשים, אשר זאת היא חכמתם, שנאמר (ישעיה ב'): כי מלאו מקדם ועוננים כפלשתים. וכך אמרו רז"ל (במד"ר יט'): מה היתה חכמתם של בני קדם שהיו יודעים וערומים בטייר*. — ומכל חכמת מצרים, היינו, שהיה בקי בכשפים שהיא חכמת מצרים, וכן טבע הצמחים היא חכמתם, כידוע מ"ספר העבודה המצרית"* שהיו בקיאים מאד בעניני הזרעים ובהרכבת מינים שונים.

וכך אמרו גם רז"ל (תנחומא קדושים'): אפילו פלפלים נטע שלמה בארץ ישראל, וכיצד היה נוטעם, אלא שלמה חכם היה והיה יודע עיקר משתיתו של עולם*. למה, מציון מכלל יופי אלהים הופיע, מציון נשתכלל כל העולם כולו, כדנתינן, למה נקראת אבן שתיה, שממנו נשתת העולם. והיה שלמה יודע איזהו גיד הולך לכוש, ונטע עליו פלפלין, ומיד היו עושים פירות, שכן הוא אומר (קהלת ב'): ונטעתי בהם כל עץ פרי.

כל התורה כולה שמותיו של הקב"ה. ולכן אם חסרה או יתרה בה אפילו אות אחת, היא פסולה.

עוד יש בידינו קבלה אמיתית, כי כל התורה כולה היא שמותיו של הקב"ה, כי לשם קריאת השמות נחלקות המלים באופן אחר. תתאר לעצמך למשל שפסוק בראשית נחלק למלים אחרות, כגון: בראש יתברא אלהים. וכל התורה היא כך. וזה חוץ מהצירופים והגמטריאות של השמות. וכבר כתב

פני ירושלים

ספר העבודה המצרית, רבינו מזכירו גם לחלן (יא כח) בשם "ספר עבודת האכרים המצרים", וכן בדרשתו "תורת ה' תמימה" מביאו פעמיים, וכותב שם שהרמב"ם כמו"נ (ג ט) קראו "ספר עבודה הנבטית", וכן קראו גם בס' הכוזרי (א סא), והראב"ע (שמות ב') מזכירו בשם "ספר עבודת האדמה". משתיתו של כל העולם, מכנה כל העולם.

יודעים וערומים בטייר, בפסיקתא דפרה (לג ב) איתא: מאי בטייר, איסטרוולוגין היו, ובתרגום ירושלמי (בראשית ל כז) תרגם נחשתי — אטירית, ורבינו להלן (דברים יח ט) כותב: העופות בלשון ערבי טיאר, וחכמי העופות יקראו טיארין כו', והנה שלמה למד זה בכלל חכמותיו, והידיעה היא הבנת הצפצוף, והערמה לסכור ענין פרישת הכנפים. עכ"ל. (זכרון יצחק)

שמות. וכבר כתב רבינו שלמה בפירושו בתלמוד ענין השם הגדול של שבעים ושנים, באיזה ענין הוא יוצא משלשה פסוקים ויסע, ויבא, ויט. ומפני זה ספר תורה שטעה בו באות אחת במלא או בחסר פסול, כי זה הענין יחייב אותנו לפסול ספר תורה שיחסר בו ו"ו אחד ממלת אותם, שבאו מהם ל"ט מלאים בתורה, או שיכתוב הו"ו באחד משאר החסרים, וכן כיוצא בזה, אף על פי שאינו מעלה ואינו מוריד, כפי העולה במחשבה. וזהו הענין שהביא גדולי המקרא למנות כל מלא וחסר בכל התורה והמקרא, ולחבר ספרים במסורת, עד עזרא הסופר הנביא שנשתדל בזה, כמו שדרשו מפסוק: ויקראו בספר תורת האלהים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא. ונראה שהתורה הכתובה באש שחורה על גבי אש לבנה, בענין הזה שהזכרנו היה, שהיתה הכתיבה רצופה, בלי הפסק תיבות, והיה אפשר קריאתה שתקרא על דרך השמות, ותקרא על דרך קריאתינו, בענין התורה והמצוה, ונתנה למשה רבינו על דרך חלוק קריאת המצוות, ונמסר לו על פה קריאתה בשמות. וכן יכתבו השם הגדול שהזכרתי כולו רצוף, ויתחלק לתיבות של שלש אותיות ולחלוקים אחרים רבים, כפי השמוש לבעלי הקבלה.

ועתה דע וראה מה אשיב שואלי דבר בכתיבת פירוש התורה, אבל אתנהג כמנהג הראשונים, להניח דעת התלמידים יגיעי הגלות והצרות, הקוראים בסדר בשבתות ובמועדים, ולמשוך לבם בפשטים, ובקצת דברים נעימים לשומעים וליודעים חן. ואל חנון יחנונו

טוב ירושלים

רבינו שלמה בפירושו על הגמרא (סוכה מה. ד"ה אני) איך יוצא השם הגדול של שבעים ושנים אותיות משלושת הפסוקים ויסע, ויבא, ויט (שמות יד יט-כא). ומטעם זה ספר תורה שיש בו טעות אפילו רק באות אחת של מלא וחסר, הוא פסול, כי סיבה זו מחייבת אותנו לפסול ספר תורה שחסרה בו אפילו רק ו"ו אחת מהמלה "אותם" הכתובה בתורה שלושים ותשעה פעמים עם "ו"*, או שכתב "ו" באחת משאר המלים שיש לכתוב אותן בלי "ו", וכן כיוצא בזה, למרות שבהשקפה ראשונה אין זה מעלה ומוריד.

וסיבה זו היא שהביאה את גדולי התורה לספור את המלים המלאות והחסרות שבכל התורה, ולחבר ספרים על מסורת האותיות, עד עזרא הסופר הנביא שעסק בזה, כמו שדרשו חז"ל (נדרים לו:): מהפסוק: ויקראו בספר תורת האלהים מפורש ושום שכל ויבינו במקרא (נחמיה ח ח), ושום שכל, אלה הפסוקים, ויבינו במקרא, זה פיסוק טעמים, ואמרי לה אלו המסורות.

ונראה שהתורה שהיתה כתובה באש שחורה על גבי אש לבנה, היתה כתובה באופן זה שהזכרנו. והיינו שהאותיות היו רצופות בלי הפסק מלים, והיה אפשר לקרא אותה על דרך השמות, וגם היה אפשר לקרא אותה כמו שאנו קוראים אותה להבנת התורה והמצוות. והיא ניתנה למשה רבינו כשאותיותיה נחלקות למטרת קריאת המצוות, ונמסר לו בעל פה איך לקרא אותה למטרת קריאת השמות. וכן כותבים את השם הגדול של ע"ב אותיות. שהזכרתי לעיל, כולו רצוף, ומתחלק למלים של שלוש אותיות, ולחלוקות רבות אחרות, בהתאם לשימוש המקובלים.

רבינו בענותנותו מתנצל על שראה לכתוב פירוש על התורה.

ועתה דע וראה את מה שאענה לאלה השואלים אותי מה ראיתי לכתוב פירוש התורה, והוא, שהנני נוהג כמו שנהגו הראשונים לתת סיפוק לתלמידים היגיעים מהגלות והצרות, הקוראים בפרשה בשבתות ובמועדים, ולמשוך את לבם בפשטים ובכמה דברים נעימים למבינים וליודעים את החכמה הנסתרת. ואל חנון יחנונו ויברכנו, ונמצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם.

פני ירושלים

עם "ו", במסורת "סייג לתורה" להרמ"ה מונה אותם, מנחת שי בראשית טו יט, שמות כט ג, יחזקאל כ כא. וכך הוא במסורה גדולה בסוף קהלת משה יג ב, וע"י (שם)

ויברכנו, ונמצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם. ואני הנני מביא כברית נאמנת, והיא הנותנת עצה הוגנת לכל מסתכל בספר הזה, לבל יסבור סברה, ואל יחשוב מחשבות בדבר מכל הרמזים אשר אני כותב בסתרי התורה, כי אני מודיעו נאמנה שלא יושגו דברי, ולא יודעו כלל בשום שכל ובינה, זולתי מפי מקובל חכם לאוזן מקבל מבין, והסברא בהן איולת, מחשבה מועלת, רבת הנזקין מנועת התועלת, אל יאמן בשוא נתעה, כי לא תבואהו בסברותיו רק רעה, כי ידברו אל ה' סרה, אשר לא יוכלו כפרה, שנאמר: אדם תועה מדרך השכל בקהל רפאים ינוח, אל יהרסו אל ה' לראות, כי ה' אלהינו אש אוכלה הוא אל קנאות, והוא יראה את רצוינו מתורתו נפלאות. אבל יחזו בפירושינו חדושים בפשטים ובמדרשים, ויקחו מוסר מפי רבותינו הקדושים. בגדול ממך אל תדרוש, בחזק ממך אל תחקור, במופלא ממך בל תדע, במכוסה ממך אל תשאל, במה שהורשית התבונן, אין לך עסק בנסתרות.

טוב ירושלם

בסיום הקדמתו מזהיר רבינו את הקורא לבל ינסה להבין את סתרי התורה שבפירושו ע"י שכלו וסברותיו, ומכטיח לו שלא יבין אותם אלא אם ילמד אותם מפי רב מקובל מובהק.

והנני מביא כברית נאמנה, ונותן עצה הוגנת, לכל המסתכל בספר זה, שלא יהגה סברות, ושלא יחשוב מחשבות באף דבר מכל הרמזים שאני כותב בסתרי תורה, כי הנני מודיעו נאמנה שאי אפשר להשיג את דברי ואי אפשר לדעת אותם ע"י אף שכל ובינה, אלא רק מפי מקובל וחכם לאוזן מקבל מבין. ולומר בהם סברא היא איולת, המחשבה בזה לא תצלח ותביא נזק רב, ואין בה תועלת, ואל יאמינו בשוא משובש, כי לא ישיגו ע"י סברותיהם רק רעה, כי ידברו על ה' סרה, אשר לא יוכלו להשיג עבודה כפרה, כמו שנאמר (משלי כא טז): אדם תועה מדרך השכל בקהל רפאים ינוח*. אל יהרסו אל ה' לראות, כי ה' אלהינו אש אוכלה הוא אל קנאות, והוא יראה לאלה הרצויים לו מתורתו נפלאות. — אלא יקראו המסתכלים בפירושינו זה חידושים בפשטים ובמדרשים, ויקחו מוסר מפי רבותינו הקדושים.

בגדול ממך אל תדרוש, בחזק ממך אל תחקור, במופלא ממך בל תדע, במכוסה ממך אל תשאל, במה שהורשית התבונן, ואין לך עסק בנסתרות*.

פני ירושלם

בקהל רפאים ינוח, מי שהתחכם בצורה משובשת תמות נפשו מיתה נצחית. (מאירי)
בנסתרות. סיום זה של הקדמת רבינו הוא מב"ר (ח ב).

עשה להפריש תרומה בלבד שהרי כל מצות עשה שצאו בתורה הם מצות לעשותם לכתחלה וההפסדה בלבד אינה מצוה שעשה אותה לכתחלה אם לא נזכרה עמה שיפריש מן היפה, וזה הנכון לכל המעמיק בעיון, עיין עוד ביצמות פ' האשה רבה (דף פ"ט) בגמ' דהולך ממזר:

(מצוה א') נראה לי כי מה שלא מנחה הרב הוא לפי שמאמרם זה עובר בעשה אין פירושו שהיה עשה בהקדמת הבהמות רק שיש לו איסור בהקדמת החיה כעובר על עשה אחד מאותם שצאו בתורה, וכבר גילתי דעתי בזה למעלה פעמים רבות. ומה שאמר עוד שהרב הביאה בחבורו הגדול, הנה הרב שם לא הביאה בחשבון המצות שהרי כשמה המצות שהן בהלכות אסורי מזבח לא כתב מצוה זו אבל הביאה לומר שעובר בעשה והעשה הוא כאשר העירומוך:

(מצוה יא') נראה לי כי מה שלא מנחה הרב הוא לפי שאין פירושו מאמרם של לאו הבא מכלל עשה שהיה מצוה עשה רק שעושהו כעובר על עשה וכבר העירומוך על זה פעמים רבות:

(מצוה יב') נראה לי כי איני צריך לכפול לך יותר פירושו זה המאמר כי כבר הבינומך פירושו פעמים רבות:

(מצוה יג') נראה לי שמה שלא מנחה הרב הוא לפי שחייב הריגת גואל הדם את הרוצח הוא אחד מדקדוקי מצות הריגת הרוצח המוטלת על הב"ד, כי המצוה היא שידונו אותו ויהרגוהו וע"י מי ע"י גואל הדם וכמו שכתב הרב צ"ח מהלכות רוצח ושמירת נפש. וז"ל מצוה ביד גואל הדם להרוג את הרוצח שנאמר גואל הדם הוא יומת הרוצח וכל הראוי לירושה הוא גואל הדם לא רצה גואל הדם או שלא היה יכול להמיתו או שאין לו גואל דם ב"ד ממתין את הרוצח בסיף עכ"ל. וכבר השריש לנו הרב בשורש ו' שאין למנות דקדוקי המצוה, ומלאמי אה"כ שגם צעל זוהר הרקיע הליך בזה האופן בעד הרב בפרשו מצוה עשה קל"ח. ומה שאמר עוד הרמב"ן (א) שיש מי שפירש הכריימא דסנהדרין ברוצח שגג ושאינו נכון, הנה רש"י היה אחד מהם שפירשו כך שם בגמרא. אמנם אמת הוא כי פליאה דעמו ממנו שהרי הוא צעלמו כח צפירושו על התורה בפרשת מסעי שמפסוק או בכל אכן אשר ימות בה בלא רשות ולמעלה מדבר בחורג במזיד, והנה פסוק גואל הדם ימית את הרוצח למעלה ממנו אמור, ושאל גואל לומר כי מה שרש"י פירשה בשוגג הוא מוכרח מלשון הכריימא שאומרת מצוה ביד גואל הדם רק המצוה היא על הב"ד להמיתו ביד העדים כמו שכתב ד' העדים מהיה זו כראשונה להמיתו. ואין לומר שבכריימא זו מדברת כשאין הרוצח תפוס ביד הב"ד שאז אומרים מצוה ביד גואל הדם לדרוך אחריו, שהרי אין פסוק מוזכר לשון רדיפה כלל וגם שנאמר בו בפגועו, הנה הם פירשוהו אזהרה לב"ד שיעמידו לו גואל כדי שיהרגוהו וא"כ עשו בפגועו מלשון מיתה כמו לך פגע בו. ומה שכתב רש"י בפירושו המורה שלו כי מפסוק או בכל אכן וגו' ולמעלה מדבר בחורג במזיד, היינו דוקא בפסוקים שנאמרו ברוצחים אבל פסוק זה בגואל הדם נאמר וגם שאלל הורג במזיד נאמר עירוב פירושו כחוב כאלו. ומה שאמר עוד (ב) כי דעת הרב שלא מנה זאת המצוה היה לפי שגם הוא פירש שהיה דסנהדרין בשוגג, נ"ל שהוא פירשה במזיד והראיה שהביא פסוק זה של גואל הדם ימית את הרוצח גבי החורג במזיד, וכמו שהבאתי למעלה לשונו:

(מצוה יד') נראה לי שמה שלא מנחה הרב הוא לפי שאיסור הגאה בנגד המנוגע הוא חלק ממלקי מצות דין הבגד שנראה בו נרעם וכבר ידענו משורש י"א שאין למנות חלקי המצוה. ומה שאמר הרמב"ן שישבת דד נמנה בפני עצמו, אנכי לא ידעתי מי מנאו לעצמו אם לא היה הוא ממש שהרי הרב במצות עשה ק"א בסמ"ק שלו כלל כל דיני טומאת מנוגע בידו וגם הסמ"ג כללו במצות הטהרה המנוגע כמשפטו במצות עשה רל"ה: **(מצוה טו')** נראה לי כי דברי הרמב"ן לודקים בזה המקום, ולא ידעתי למה לא מנחה הרב אם לא חשב שמדרשם בזה הפסוק הוא על דרך אסמכתא בלבד אמנם עליו להביא ראיה:

(מצוה טז') נראה לי כי מה שלא מנחה הרב הוא לפי שדעתו באלה הפסוקים הוא שכלם באו להזהיר על דבר אחד והוא מצות הלקחה וכמו שפירש בסמ"ק שלו במ"ע קל"ה:

(מצוה יז') נראה לי שמה שלא מנחה הרב הוא לפי שאיסור הגאה בנגד המנוגע הוא חלק ממלקי מצות דין הבגד שנראה בו נרעם וכבר ידענו משורש י"א שאין למנות חלקי המצוה. ומה שאמר הרמב"ן שישבת דד נמנה בפני עצמו, אנכי לא ידעתי מי מנאו לעצמו אם לא היה הוא ממש שהרי הרב במצות עשה ק"א בסמ"ק שלו כלל כל דיני טומאת מנוגע בידו וגם הסמ"ג כללו במצות הטהרה המנוגע כמשפטו במצות עשה רל"ה: **(מצוה יח')** נראה לי כי דברי הרמב"ן לודקים בזה המקום, ולא ידעתי למה לא מנחה הרב אם לא חשב שמדרשם בזה הפסוק הוא על דרך אסמכתא בלבד אמנם עליו להביא ראיה:

(מצוה יט') נראה לי כי מה שלא מנחה הרב הוא לפי שדעתו באלה הפסוקים הוא שכלם באו להזהיר על דבר אחד והוא מצות הלקחה וכמו שפירש בסמ"ק שלו במ"ע קל"ה:

(מצוה כ') נראה לי שמה שלא מנחה הרב הוא לפי שאיסור הגאה בנגד המנוגע הוא חלק ממלקי מצות דין הבגד שנראה בו נרעם וכבר ידענו משורש י"א שאין למנות חלקי המצוה. ומה שאמר הרמב"ן שישבת דד נמנה בפני עצמו, אנכי לא ידעתי מי מנאו לעצמו אם לא היה הוא ממש שהרי הרב במצות עשה ק"א בסמ"ק שלו כלל כל דיני טומאת מנוגע בידו וגם הסמ"ג כללו במצות הטהרה המנוגע כמשפטו במצות עשה רל"ה: **(מצוה כא')** נראה לי כי דברי הרמב"ן לודקים בזה המקום, ולא ידעתי למה לא מנחה הרב אם לא חשב שמדרשם בזה הפסוק הוא על דרך אסמכתא בלבד אמנם עליו להביא ראיה:

(מצוה כב') נראה לי כי מה שלא מנחה הרב הוא לפי שדעתו באלה הפסוקים הוא שכלם באו להזהיר על דבר אחד והוא מצות הלקחה וכמו שפירש בסמ"ק שלו במ"ע קל"ה:

(מצוה כג') נראה לי שמה שלא מנחה הרב הוא לפי שאיסור הגאה בנגד המנוגע הוא חלק ממלקי מצות דין הבגד שנראה בו נרעם וכבר ידענו משורש י"א שאין למנות חלקי המצוה. ומה שאמר הרמב"ן שישבת דד נמנה בפני עצמו, אנכי לא ידעתי מי מנאו לעצמו אם לא היה הוא ממש שהרי הרב במצות עשה ק"א בסמ"ק שלו כלל כל דיני טומאת מנוגע בידו וגם הסמ"ג כללו במצות הטהרה המנוגע כמשפטו במצות עשה רל"ה: **(מצוה כד')** נראה לי כי דברי הרמב"ן לודקים בזה המקום, ולא ידעתי למה לא מנחה הרב אם לא חשב שמדרשם בזה הפסוק הוא על דרך אסמכתא בלבד אמנם עליו להביא ראיה:

(מצוה כה') נראה לי כי מה שלא מנחה הרב הוא לפי שדעתו באלה הפסוקים הוא שכלם באו להזהיר על דבר אחד והוא מצות הלקחה וכמו שפירש בסמ"ק שלו במ"ע קל"ה:

(מצוה כו') נראה לי שמה שלא מנחה הרב הוא לפי שאיסור הגאה בנגד המנוגע הוא חלק ממלקי מצות דין הבגד שנראה בו נרעם וכבר ידענו משורש י"א שאין למנות חלקי המצוה. ומה שאמר הרמב"ן שישבת דד נמנה בפני עצמו, אנכי לא ידעתי מי מנאו לעצמו אם לא היה הוא ממש שהרי הרב במצות עשה ק"א בסמ"ק שלו כלל כל דיני טומאת מנוגע בידו וגם הסמ"ג כללו במצות הטהרה המנוגע כמשפטו במצות עשה רל"ה: **(מצוה כז')** נראה לי כי דברי הרמב"ן לודקים בזה המקום, ולא ידעתי למה לא מנחה הרב אם לא חשב שמדרשם בזה הפסוק הוא על דרך אסמכתא בלבד אמנם עליו להביא ראיה:

(מצוה כח') נראה לי כי מה שלא מנחה הרב הוא לפי שדעתו באלה הפסוקים הוא שכלם באו להזהיר על דבר אחד והוא מצות הלקחה וכמו שפירש בסמ"ק שלו במ"ע קל"ה:

בתרומה גדולה הכתוב מדבר, ושם אמרו ואמרת אליהם בהרימכם את חלבו ממנו הרי זו אזהרה לב"ד של לים שלא יהיו תורמין אותו אלא מן המזבח, ובראשון של המורה (דף י"א): אמרו במה שהיו דנין בכל מילתא דלאחר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני והרי מורס מן הרע על היפה דכתיב מכל חלבו את מקדשו ממנו ותנן אין תורמין מן הרע על היפה ואם מרס תרומתו תרומה והשיבו שאני תרומה דגלי רחמנא דמיהו תרומה, והרי זה דבר ברור כי והרמוס ממנו את תרומת ה' מכל חלבו היא לזוהא לתרום מן היפה לא מן הרע אם כן היא ודאי מצוה בזה בחשבון המצוה. ואל תאמר שהיא נמנית אהם עם מצות הפרשת התרומה שהיא ראשית דגן מירושך ויהרץ תמן לו, לפי שהמורס מן הרע על היפה כיון שהרומתו תרומה כבר קיים מצוה ראשית דגן מירושך ויהרץ תמן לו אבל עבר על זה העשה האחר שנטוהו להרים חלבו ממנו, וזה דבר ברור לא יעלם מכל מחבובין:

מצוה י' שנטוהו שהיה כל קרבן שנקריב משלש מני הבהמות אשר הזכיר מן הבקר ומן הכשבים ומן העוים, ובגמרא מוסכת זבחים בשלישי ממנו (דף ל"ד) אמרו במעלה אצרי חיה א"ר יוחנן עובר בעשה בהמה אין חיה לא ולא הבא מכלל עשה עשה ריש לקיש אמר אינו עובר בעשה ההוא למצוה, והקשו עליה מצריימא שהיא שגויה בספרא ואמר מתיב רבא אילו נאמר קרבן לה' בהמה הייתי אומר חיה בכלל בהמה כענין שנאמר וזאת הבהמה אשר האכלו איל' כז' ויחמורו תלמוד לומר בקר ולאן יכול לא יביא ואם הביא כשר הא למנה זה דומה לאדם שאמר לו רבו הבא לי חטין והביא לו חטין ושעורין שאינו כמעטיר על דבריו אלא כמוסף על דבריו וכשר ת"ל בקר ולאן בקר ולאן אמרתי לך ולא חיה הא למנה זה דומה לאדם שאמר לו רבו הבא לי חטין והביא חטין ושעורין שאינו כמוסף על דבריו אלא כמעטיר על דבריו ופסול תיובתא דריש לקיש תיובתא. ונתקיימו דברי רבי יוחנן במצות עשה האמת, והרב כתבו בחבורו הגדול פ"ה מאיסורי מזבח:

מצוה יא' שנטוהו להקריב כל הקרבנות הבאים בנדבה או בחובה בין שני התמידין לא קודם תמיד של שחר ולא אחר תמיד של בין הערבים, והוא אמרו יתעלה ויבך עליה העולה והקטיר עליה חלבי השלמים (יומא ל"ג) עליה השלם כל הקרבנות כולן, ויבא לומר שמשעה שמסקר הכהן המערכת כאמרו וצטר עליה הכהן עלים בבקר בבקר יעלה עליה העולה הידועה שהיא עולה הבקר ועליה הקטיר וישלים כל הקרבנות לא על התמיד עולה בערב וזו היא מצוה עשה. ובגמרא פסחים (דף נ"ט) אמר בפירוש אין לך דבר שקודם לתמיד של שחר אלא קטורת ואין לך דבר שמתעבב אחר תמיד של בין הערבים אלא קטורת ונדמה ופסק ומוסר כפורים בערבי פסחים רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה אומר אף ממוסר כפורים בשאר ימות השנה שטובל ואוכל בקדשים לערב, ושאלו בשלמא לה"ק אחי עשה דפסקה דיש בו כרת ודחי עשה דהשלמה אלא לרבי ישמעאל מכדי הוי עשה והאי עשה מאי אולמיה עשה מאי עשה. והנה לעמוד שיש בזה מצוה עשה כלומר שהמקדים או המאחר קרבנו למניס המזבח עובר בלאו הבא מכלל עשה שהוא עשה:

מצוה יב' שנטוהו בכבש הנשחט ביום ארבעה עשר בערב שהוא יאכל בלילה לא ביום משעת שחיטתו והאוכל ממנו ביום כוים מלבד שלא יא' ידי חובתו יש לו בחילתו עבירה והוא במצוה עשה. ובשני מפסחים (דף מ"א): אמר אכל כוים ל' מצעוד יום כוים נא משחיטה חייב ותקרו ואמרו תנא קמא ל' דומיא דנא מה נא בלאו אף ל' בלאו בשלמא נא דכתיב אל תאכלו ממנו נא אלא ל' מאי טעמא דכתיב ואלכו את הבשר בלילה הוה מנסה לרין ביום לא הוי אלא בלאו מכלל עשה הוא וכל לאו הבא מכלל עשה עשה, ואמרו אמר ר' חקלא הא מני רבי יהודה הוא וכו'. ואין הלכה כרבי יהודה אבל ההלכה היא שהוא עובר בעשה כלומר בלאו הבא מכלל עשה שהוא עשה:

מצוה יג' שנטוהו בענין הרוצח אחר שנחתייב מיתה בצית דין שיעקשו גואל הדם וירדוף אחריו ויקום ונקמתו ממנו שיבא אותו לב"ד ויומת כמשפטו או שירצח אותו הגואל אם לא יוכל לו ב"ד ואם אין לו גואל הדם שיעמידו לו ב"ד אדם ממונה מהם לדרוף אחריו ולהיות גואל דמי הנרצח, והוא אמרו יתעלה גואל הדם הוא ימית את הרוצח בפגועו בו, ובשני מסנהדרין (דף מ"ה): אמרו גואל הדם הוא ימית את הרוצח מצוה ביד גואל הדם ומנין שאם אין לו גואל הדם שב"ד מעמידין לו גואל מ"ל בפגועו בו מ"מ. (א) וכבר ראינו מי שפירש זה ברוצח שגג שאל תוך לעיר מקלטו וזוה נאמר לדעת רבי יוסי שאומר (מכות י"ב) מצוה ביד גואל הדם ורשות ביד כל אדם, ואין כן אלא כר' עקיבא דלאחר הרשות ביד גואל הדם וכל אדם חייבין עליו. (ב) וגם זה היה דעת הרב שלא כתב המצוה האמת, אבל הפירוש הוא אינו אמת שזה הכתוב גואל הדם ימית את הרוצח בפגועו בו ואם בפתע בלא איבה הדפו וגו', וזה דבר ברור אינו נעלם מכל מקתכל בענין:

מצוה יד' שנטוהו להרחיק מליהנות בנגד שנראה בו נגע זרעם וטעמא. והוא אמרו יתעלה זרעם מנארת הנגע עמוה הוא ודרשו בפרש"א זרעם מנארת תן בו מארה אל תהנה בו אין לי אלא מוחלט מוסגר מנין תלמוד לומר כי זרעם אי מה מוחלט אם קללו ועשה ממנו מוכין טמא ואסור בהנייתו יכול אף המוסגר כן תלמוד לומר הוא, והנה הנהנה מן הבגד המוכר עובר בעשה וכן בצית המנוגע, ובשלישי ממוסרת ערלה בגמרא דבני מערבא אמרו אבנים מנוגעות שעשאן סיד אים תניי מני עלו מידי טומאתן ואית תניי מני לא עלו מאן דלאר עלו מותרות מאן דלאר לא עלו אסוריה דכתיב זרעם מנארת תן בו מארה אל תהנה בו רבי יוחנן כל הגשפין אפרין מותר חוץ מאפר ע"ז היתיר רבי מייא דבני יוסי קומי רבי יוחנן הרי אפר הצית אינו בא מחמת ע"ז ומימא אסור אמר ליה שיא היא דכתיב נתחלה. ודבר פשוט הוא שזו המצוה אינה נמנית עם משפטו הטרעם מצוה אחת כי אין זה ענין לדין הטומאה והטהרה אבל הוא דין מיוחד בפני עצמו כאשר שצחו דד מחוץ למחנה נמנה מצוה בפני עצמה וק"ו הדבר:

מצוה טו' שנטוהו להודות לשמו יתברך בכל עת שנקרא בתורה על הטובה הגדולה שעשה לנו בפתח תורתו אלינו והודיענו המעשים הרגויים לפניו שבהם נגמל חיי העולם הבא, וכאשר ננטוהו בצרכה אחר כל האצילה כן ננטוהו בו. ובפרק ג' של זבחות (דף כ"א) אמרו מנין לזכרת התורה לפנינו מן התורה שנאמר כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו, ורצה ללמוד ברכת המזון לפניו שהיה מן התורה ק"ו מה אמר ומה מורה שאינה טעונה לפניה מוזן שטעון לאחריו אינו דין שטעון לפניו, ומשיבו על זה מדרך הפרכות מה לתורה שכן חיי עולם ועוד דתנן על המזון מצרכך לאחריו ואינו מצרכך לפניו והוא מצרכך לאחריו ללמוד שזכרה לאחריו בלבד היא מן התורה ולפיכך אינה בטלה מפני חתונם בטבילה בעלי קריין וש"מ דק"ו פירכה הוא. והעולה מה שזכרת התורה לפנינו מצוה עשה דלדוריימא. ובגמרא דבני מערבא (פרק ו') אמרו כחוב צמורה ברכה לפניו ואין כחוב צה ברכה לאחריה מה כחוב צה לפניו כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו כחוב צמון ברכה לאחריו ואין כחוב צה ברכה לפניו מה כחוב צה לאחריו ואכלת ושבעת וזכרת ואין כחוב צה ברכה לפניו ומנין ליתן את האמורו בזה לו וכו'. מכל זה נמצא שהזכרה הוא מן התורה ואין ראוי למנותה מצוה אחת עם הקריאה כמו שמקרא צבירים אינו נמנה אהם עם הבלתה וספור יציאת מצרים עם חלילת הפסח:

מצוה טז' שנטוהו להחיות גר וחושב להצילו מרעוהו שחם היה נטוע צנור או נפל עליו הגל שנטרע בכל כמו שכתבנו ואם היה מולה נעטק צרפוחו, וכל שכן מאחיו ישראל או גר זקק שאנו מחייבים לו בכל אלה והוא בהם פקות נפש שדוהה שבת והוא אמרו יתעלה וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקתו גר ותושבו וחי עמך. ומאמרם בתלמוד גר אמה מצוה עליו להחיותו עכו"ם אין אמה מצוה עליו להחיותו. ומצוה זו מנחה צעל הלכות החיה את האת. והרב כולל אותה עם הלקחה במצות קל"ה מפסוק פתוח תפתח את ידך. והם שמים מצוה בלחמת:

בפיצה, אבל האוכל פזיז או יותר עד בפיצה, ונסתפק אם ברך או לא מן הדומה שאינו חוב לברך לדברי כלם, ששעור זה דרבנן הוא. ולפי הנראה לי מדברי הראשונים, כל זמן שלא שבע במזון לא יתחייב לחזור ולברך מספק. ואומר אני שאולי כי מה שנראה רבים מהמזון העם מקילים בברכת מעין שלש ואין אחד אפלו עם הארץ גמור מקל בברכת המזון, כי היא מיסוד הראשונים שדעתן לומר שעקר צווי התורה לא יבוא כי אם על שביעת מזון ומפשוטו של מקרא כך היה נראה. נמצא, ענין הברכות בן הוא, שחייב מצות התורה אינו רק לברך אחר המזון לא לפניו, ובדברי האחרונים אף על שבעת מינין הנזכרים בתורה.

ואחרי זאת, נגיד, דרך כלל חיוב הברכות דרבנן, והם, לברך קדם אכילה ושתייה בכל דבר שיש בו טעם כלל לחיך, ואחריו כמו כן, וכן חיבוננו לברך על כל ריח טוב שנריח, קדם הריח, אבל לא אחריו, וכללו של דבר, על כל שהגוף נהנה בו קבעו ברכה, וכן חיבוננו (פסחים ז, ב) לברך השם ולהודות לפניו על כל הטובה אשר גמלנו בעשותינו מצותיו היקרות, ואמרו שמברכין עליהם עובר לעשותן. והענין הוא לדעתי בטעם הנזכר סמוך בקריאת התורה, וכמו כן חיבוננו לברך ברכות בשבח הבורא על עצם גבורותיו, כגון, הרואה הים לפרקים, וכיוצא באלו הענינים, כמו שמזכר בפרק הרואה (שם נד, א).

06/09/2018

וכל שאר הברכות פלן הן מדרבנן, חוץ מאחת שהיא מן התורה, וכן הוא מפרש בגמרא בברכות (כא א), והיא ברכת התורה לפנייה. גם הרמב"ן זכרוננו לברכה (במצות עשה טו שהוסיף למנין הרמב"ם) יחשב אותה מצות עשה בפני עצמה. והענין הזה שחייבנו האל ברכה בקריאת התורה לפנייה ובמזון לאחריו מן הדומה שהטעם לפי שהוא ברוך הוא לא ישאל מן החמר לעובדו ולהודות בטובו, רק אחר שיקבל פרס ממנו, כי החלק הבהמי לא תפיר בטובה רק אחר ההרגש. אבל קריאת התורה שהוא חלק השכל, והשכל יודע ומפיר, וקדם קבלת התועלת יבין אותו, על בן יחייבנו האל להודות לפניו קדם קריאת התורה, ומודה על האמת ומצא טעם בדבריו.

ונוסח הברכות פלן (רמב"ם שם א ה) עזרא ובית דינו תקנום, ואף על פי שאמרו זכרונם לברכה (ברכות מח, ב) משה תקן ברכת הזן, יהושע ברכת הארץ, על עקר הענין אמרו כן, אבל כל נוסח הברכות עזרא ובית דינו תקנום, ואין ראוי להוסיף או לגרע בנוסח שלהם, וכל המשנה בהן אינו אלא טועה, ומכל מקום בדיעבד מי ששנה או ששכח קצת מנוסח הברכה, כל זמן שהזכיר עקר משמעותה ואמר חתימתה פתקנה אין מחזירין אותו. ואמרו זכרונם לברכה (סוטה לב, א), שהברכות נאמרות בכל לשון, ובלבד בהזכרת השם ומלכות שמים.

וחייבוננו זכרונם לברכה (שבת כד א) להזכיר בברכת המזון, קדשת

שם [רא"ש בשו"ט שם
ואכזרית עמוד לא בשם
מחזור וטרי והמנהיג סימן
יב]:
ק. אגור [סימן ב] בשם
מהר"י מולין [מהרי"ל
הפדשות סימן מה אות ב]:
מח א. טור ורצ
עמ"ס [מ"א סימן ב]:
ב. כל בו [סימן ב והמנהיג
סימן טו]:

ציונים לרמ"א

אגור [סימן ג]:
*1 סעיף ט:
מה א [טור]:

עטרת זקנים

[ב] המשכים קודם אור
היום לצמוד מברך ברכת
התורה. כן כתב הרא"ש
סוף פרק קמא דברכות [סימן
יג]. אבל המרדכי שם [כמו
טע] כתב שהר"ם [שו"ת
מהר"מ דפוס פלאג סימן מג]
אומר שאינו צריך לברך,
לפי שברכת התורה של
אתמול פוטרת עד שחרית
אחר. וכתב ב"י [בב]
והמש"ט [דין] [ירבן] כתב
רבינו יונה [נכנסו ג, א ד"ה
ואמר] והתוספות [נכנסו יא,
ב ד"ה שנגין בשם ר"ת,

לברך, שלא היה דעמ"ט לפטור רק
ליום א' כתקנת חז"ל. ואם ישן
והשכים קודם עלות השחר, לריך
ג"כ לברך מידי דהוה אשאר ברכות
השחר שמצדך אותם קודם היום.
ועיין מה שכתבתי סוף סימן
תל"ט [ס"ק יז]: יג חוץ
מברכת הנותן לשכוי בינה.
וצכתים [שער הכונות ענין ברכת השחר]
איתא שיוכל לומר הנותן לשכוי מיד
אחר חלות לילה, וכן משמע בזוהר
ויקהל עמוד שמ"ב [מ"ב ק"ה, ב].
ונראה לי דוקא אם שמע קול

תרנגול, [י] עיין סימן מ"ו סעיף ח' [ובס"ק ז].
וכמו שכתב ציו"ד סימן רמ"ו סעיף ו'. ועוד דחייבת לומר פרשת הקרבנות כמו שחייבת בתפלה, וא"כ קאי הברכה על זה [ב"י סוף
הסימן בשם אגור סימן ב]. עיין מה שכתבתי סימן קפ"ז סעיף ג' [ס"ק ג].

שערי תשובה

[ג] בינה. עיין באר היטב. ועיין מג"א שרמו לדברי הוזהר, ר"ל דאיתא שם
דכד קרא גברא בריכו כו'. ובשלמי צבור [מו, ב] כתב דלדידן אפילו לא שמע
מברך, ובוזהר ר"ל שעל ידי הגבר היו יודעין שהוא חצות לילה, ע"ש. ועיין
במחזיק ברכה [אות ו] בשם פורדס לרש"י כתב יד, וכן כתב האר"י ז"ל [שער
הכונות ענין ברכת השחר]. וכן נהגו לברך ברכת הנותן לשכוי באשמורת הבוקר
כו', ע"ש:

בשילך לבית הכנסת: [טו] המשכים קודם אור היום מברך כל סדר הברכות יג חוץ
מברכת הנותן לשכוי [יג] בינה ופרשת התמיד הגה עיין לעיל סימן א' סעיף ו' שימתין
מלאומרם עד שיאזר היום: הגה [ו] ולכתחלה יטול ידיו קודם שיברך ללמוד [טז] ואם לא היה לו
מים יכול ללמוד ולברך בלא נטילה כמו בשאר ברכות שמצדך קודם נטילה [יז] כדלעיל סימן מ"ו [י]:
יד ק [י] יד [ג] [יח] [כד] נשים מברכות ברכת [יז] התורה:

סימן מז

אומרים [א] פרשת התמיד ופסוקי קרבן שבת אומרים אצל פרשת התמיד. ובו סעיף אחד:
הגה [א] [א] [ב] ואומרים פרשת [א] התמיד [ב] יש אומרים סדר המערכה ורצון העולמים אמה ליתנו
וכו' [ב] ואם אי אפשר לאומרו בנצור יכול לאומרו בצינו ולחזור ולקרות פרשת התמיד לצד
עם הנצור [א] ויכוין בפעם השנית כקורא בתורה:

א [ב] בשבת [ב*] אומרים אצל פרשת התמיד ב פסוקי מוסף שבת [ג] אבל לא
תרגול, [י] עיין סימן מ"ו סעיף ח' [ובס"ק ז]. ומכל מקום טוב לזהר [י] לכתחלה: יד נשים וכו'. דהא חייבות ללמוד דינין שלהם,
כמו שכתב ציו"ד סימן רמ"ו סעיף ו'. ועוד דחייבת לומר פרשת הקרבנות כמו שחייבת בתפלה, וא"כ קאי הברכה על זה [ב"י סוף
הסימן בשם אגור סימן ב]. עיין מה שכתבתי סימן קפ"ז סעיף ג' [ס"ק ג].

25082018nha

באר היטב

[ג] בינה. וצכתים ובוזהר איתא שיוכל לומר הנותן לשכוי בינה מיד אחר
חלות. וכתב המ"א [ס"ק יג] ונראה לי דוקא אם שמע קול תרנגול, ומכל מקום
טוב לזהר לכתחלה. וכתב עולם תמיד [ס"ק ז] דדדיעבד ילא ואין לריך לחזור
ולברך ביום: [יד] התורה. דהא חייבות ללמוד דינין שלהם, ועוד דחייבת
לומר פרשת הקרבנות כמו שחייבת בתפלה, א"כ קאי הברכה על זה, ב"י ט"ז

ביאור הגר"א

הגהות רעק"א

[יג] [סעיף יג] המשכים כו'. גמרא שם [ברכות יא, ב] השכים לשנות כו': מח (א) (מג"א ריש הסימן) בעמידה. עיין מה שפקפק על זה צאליה רצה סימן
[יד] ואינו צריך כו'. ר"ל, ולא דמי לקורא בתורה, כמו שתקנו שם ברכה
לאחריה וברכה למפטיר, דאינו אלא בציבור: [טו] המשכים כו'. כמו שכתוב
בגמרא [שם ס, ב] כד מיתער כו', אלא משום ידיים שאינן נקיות, כנזכר לעיל [סימן מו סעיף ב]: [טז] [הגה] ואם כו'. דלא תקנו נטילת ידיים אלא לקריאת שמע
ותפלה, כמו שכתוב לעיל סוף סימן ד', ולכן אין מברך על נטילת ידיים לתורה, כמו שכתוב לעיל ריש סימן ז' [סעיף א], אבל לכתחלה יטול ידיו משום הכון
[עמוס ד, יב] כמו שכתוב שם סעיף ב' וסימן ד' סעיף י"ח: [יז] כדלעיל כו'. שבסעיף א' שם כתב כל הברכות ואח"כ כשיטול ידיו, הרא"ש [שם פ"ט סוף סימן
כג]: [יח] [סעיף יד] נשים כו'. עיין מ"א [ס"ק יד] בשם אגור, ודבריהם דחויין מכמה פנים, וקרא [דברים יא, ט] צווח ולמדתם את בניכם, ולא בנותיכם [קידושין
כט, ב], האיך תאמר וצונו, ונתן לנו. אלא העיקר על פי מה שכתבו תוספות [שם לא, א ד"ה דלא] ושאר פוסקים דנשים מברכות על כל מצות עשה שהזמן גרמא,
וכמו שכתבתי לעיל סימן י"ז סעיף ב' [ס"ק ה], ואף דקיימא לן [סוטה כו, א] כאלו מלמדה תיפלות, דווקא בתורה שבעל פה, כמו שכתוב ביו"ד סימן רמ"ו

לרין לומר מנהג חכמים כגון קריאת הלל ברי"ח ובחולו של מועד של פסח אין מצרכין עליו עכ"ל, מקור דבר זה הוא בסוכה דף מ"ד גבי חיובו ערבה, ולהכי לא מצרכין עלה משום דמנהג נביאים הוא, והנה יו"ט בחוס' שהקשו מו"ט שני של גלויות, דג"כ אינו אלא מנהג בעלמא, ומ"מ מצרכין עליו, והירלו דעמא דאין מצרכין על המנהג, משום דאי אפשר לומר ולונו, אבל ביו"ט שני אין בו ברכה ולונו, אלא קידוש להזכרת היום בתפלה וברכת המזון, וכח"כ מצרכין גם על המנהג, עו"ט בדברי"ס, והר"ן שם הקשה על תירון זה, דהרי ג"כ יו"ט שני מצרכין ולונו באכילת מנהג בליל שני של פסח, לפיכך תירון הוא ז"ל, דיו"ט שני לאו מנהג הוא, רק תקנה קבועה, שינהגו ממונהג אבותיהם שבדו"ס, עו"ט בדברי הר"ן, והנה ברמב"ם בפ"א מהל' יו"ט הל' כ"א ח"ל זה שאנו עושין בחול' כל יו"ט מאלו שני ימים מנהג הוא וכו' ובהל' קדמ"ח מספר זה נבאר עיקר מנהג זה וכו' עכ"ל, ולכאורה נראה מלשונו זה, דעשוו דעת ההוס', דיו"ט שני בעיקר תקנתו, דין תורת מנהג עליו, וכן הוא בלשון הרמב"ם פ"ו שם הו"ד שכתב ח"ל אבל היום שבני ח"י סומכין על החשבון ומקדשין עליו אין יו"ט שני להסתלק מן הספק אלא מנהג בלבד עכ"ל, הרי דקקיע לי בלשונא דמנהגא, ויותר מזה מפורש מלשון הרמב"ם פ"ו מהל' ת"ח הל"ד, דקחשיב בהדי דברים שמגדן עליהן, המהלל יו"ט שני של גלויות אעפ"י שהוא מנהג עכ"ל, הרי להדיא דבעיקר איסורו רק דין תורת מנהג על יו"ט שני, וקשה אליב"י קושית הר"ן ה"ל מצרכת אכילת מנהג והלל ותקיעת שופר, דכולהו ברכת המזון נינהו, ומצרכין להו גם ביו"ט שני, אף שכל עלמא רק תורת מנהג עליו. והנה יו"ט שני בדברי החוס' שיעה אחרת לר"ת ז"ל, דרק במנהג דערבה הוא דאין מצרכין, והוכיח זאת מהא דמצרכין ביו"ט שני עו"ט בדברי החוס', אולם שיעה הרמב"ם אינה כן, כמש"כ מפורש דה"ה בכל דבר שהוא מנהג. כמו קריאת ההלל ברי"ח וכדומה, וקשה אליב"י קושית החוס' מו"ט שני.

והנראה לומר דעת הרמב"ם, דהנה בעיקר הך טעמא דאין מצרכין על המנהג, יו"ט שני צפירש"י בסוכה דף מ"ד שם, דהוא משום דא"א לומר בזה ולונו דאפילו בכלל לא תסור ליח"י, עכ"ד רש"י, אולם לשיטת הרמב"ם א"א לפרש טעם זה, ולהדיא כתב בהקדמתו ח"ל, וכן יתבאר מהם המנהגות והתקנות שהתקינו או שנהגו בכל דור ודור כמו שראו ב"ד של אותו הדור, לפי שאסור לסור מהם שנאמר לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל עכ"ל, הרי להדיא דהרמב"ם ס"ל דגם מנהגות איתגייבו בלאו דלא תסור, וכ"כ להדיא פ"א מהל' ממרים הל"ב ח"ל, אחד דברים שלמדו אותן מפי השמועה וכו' ואחד דברים שלמדו מפי דעתם באת מן המדות וכו' ואחד דברים שעשאו סייג לתורה וכו' וכן הגזרות והתקנות והמנהגות כל אחד ואחד מאלו השלשה דברים מלות עשה לשמוע להן והעובר על כל אחד מהן עובר בל"ת הרי הוא אומר עפ"י התורה אשר יורוך אלו התקנות והגזרות והמנהגות וכו' עכ"ל, ולפי"ז ל"ב לדעת הרמב"ם, טעמא דאין מצרכין על המנהג, והרי זה מובאר להדיא בסוגיא דסוכה לענין ערבה, דלמ"ד יסוד נביאים מצרכין עליו, ולמ"ד מנהג נביאים אין מצרכין עליו, וי"ט הביאור בזה. והנראה פשוט, דלדעת הרמב"ם הא דאין מצרכין על המנהג, לאו משום טעמא דא"א לומר בזה ולונו הוא, דבאמת לדעת הרמב"ם, דין מנהגות הוא בכל דברי סופרים, שנאמר בזה מלות לא תסור, לשמרם ולקיימם, אלא הא דאין מצרכין על המנהג הוא זה דין בעלם החפלא שלהם, דלאו תורת מלות בזה לברך עליהן, דרק על מלות מצרכין, ולא על מנהגות, ודבר זה מפורש להדיא בלשון

הרמב"ם, בפ"ג מהל' מגילה והנוכה הל"ז שכתב ח"ל אבל ברי"ח קריאת ההלל מנהג ולונו מלוה וכו' ואין מצרכין עליו עכ"ל, הרי דהא דאין מצרכין על המנהג, הוא משום דבעלם דינו אין בו שם מלוה, וברכות לא נתקנו רק על מלות בלבד, וזה שם אחר לו בעלם החפלא, שם מנהג ולא שם מלוה, דכך היתה עיקר התקנה מעיקרא, שינהגו בזה בתורת מנהג, ולא בתורת תקנה ומלוה מהודשת מדברי סופרים, ולכן אין מצרכין עליו, וכן הוא מובאר בלשון הרמב"ם בכל מקום, דקחשיב לתקנות ומנהגות בתרתי, אף דחובת שחיבה שיה, דתרווייכו בלא חסור קיימי, ועשין רק על פי ב"ד הגדול בלבד, אלא משום דבעיקר התקנה מתחילה חלוקין הן, דאלו תקנוס בתורת מלות ודיונים מחודשים מד"ם, ואלו תקנוס שינהגו בהן בתורת מנהגות, ועל זה הוא דנאמר הדין דעל מלות מצרכין, ועל מנהגות אין מצרכין. ולפי"ז הרי מובאר היטב מה דמצרכין ביו"ט שני על מלות הנוהגות בהן, כמו אכילת מנהג ותקיעת שופר וקריאת הלל, דהרי דכל עלמא של יו"ט שני. בעיקר תקנתו, דין תורת מנהג עליו, דלא עשאויבו ליו"ט מחודש מד"ם רק שינהגו במנהג אבותיהם שבדו"ס, אבל הרי זה מ"מ, דהמלות שנהגות בו, כמו אכילת מנהג וכדומה, עכ"כ בעיקר דיוס, תורת מלות בזה בעלם החפלא, דלא אישחתי שם אכילת מנהג בליל שני, מאכילת מנהג בליל יום ראשון, אלא שחיובה הוא רק מד"ם מחורת מנהג, וזה לא איכפת לן כלל לענין ברכה, דלענין עיקר החיוב לא ב"ד חיובה מכל ד"ם שנאמר בזה בלאו דלא תסור, אלא דבעינן לענין ברכה, שבעלם החפלא יבא עליו שם מלוה, ולא שם מנהג, והכא אכילת המנהג ותקיעת השופר וקריאת ההלל גם ביום שני, שם מלות עליוכו בעיקר דיוס, ושפיר שייך בזה ברכה, ומה שחיובן הוא רק משום מנהג, זה לא איכפת לן וכמש"ל.

ונראה דהו"ו גם ביאור דברי החוס' בסוכה שם שכתבו ז"ל, ור"ח אומר דאין ראי' מערבה להלל, דערבה אינה אלא עילעול, וכיון דלאו תקנתא היא אלא מנהגא לא חשיבא למיקבע לה ברכה, אבל קריאת ההלל לא גרע מקורא בתורה, ודכות' אשכחן דמצרכין אשני יו"ט של גלויות, ואינו אלא מנהג בעלמא, כדאיתא בפ"ק דב"ב עכ"ל, ולכאורה דברי החוס' אינם מובנים כלל, שכתבו דעמא דמצרכין על ההלל משום דלא גרע מקורא בתורה, ומאי מייחתי ע"ז מו"ט שני, ולפוס ריהטא דברי החוס' אין להם שום ביאור כלל וי"ט. אולם נראה, דדברי החוס' הן הן הדברים שכתבו למעלה, דר"ח ס"ל דהא דאין מצרכין על המנהג, לאו משום דא"א לומר ולונו, אלא עיקר הדין בזה הוא בעלם החפלא, דמנהגא לא חשיבא למיקבע עלה ברכה, ולהכי ס"ל דכין הוא רק במנהג דערבה, דבלאו חיובא דמנהגא אינה אלא עילעול בעלמא, וכל עלמא היא רק משום חיובת המנהג בלבד, וכיון שכל עלמא רק תורת מנהג בה, לא חשיבא למיקבע עלה ברכה, אבל בהלל אין הברכה דוקא על חיובת קריאתו, רק עלם ההלל עלמא חיקיו בו ברכה, כמו שחיקו ברכה לקורא בתורה, ח"ל בהג"מ פ"ג ממגילה, וכן רבינו שמחה כתב שיש לברך דלא יבא אלא פעוסק בתורה ואפי' במגילת רות וקיות ושיר השירים יש במס' סופרים שמצרכים וכו' חקב"ו על מקרא מגילה ואפי"ן שאין חכרות בשום מקום בתלמוד וכ"ש הלל שגם לתלמוד ה"י מנהג עכ"ל, והיינו דמייחתי ראי' מתמש מגילות, שאין בזה מדינא חיוב קריאת כלל, ומ"מ מצרכין עליו, ובע"כ להברכה נתקנה על עלם קריאתו, וה"י בהלל דכותה, עלם ההלל עלמא חיקיו בו ברכה, וכיון דעלם החפלא הוא מידו דשייך בו ברכה, לא איכפת לן גם אם חיובת עשיתו הוא משום מנהג, דגם על מנהג שייך לומר ולונו, אלא דלא חשיב למיקבע עלה ברכה

צרכה, ולא שייך זאת גבי הלל, דעלמס החפלא הוא דבר שנתקנה בו צרכה, ולפי"ז מצוהר היעב דברי החוס', מה שהביאו ע"ז מיו"ט שני, דצאמת גם ציו"ט שני, היינו עעמא דמצרכין עליו, משום דצעלמותו לא נשתנה דינו מיו"ט ראשון שטעון צרכה, וכל שעלם החפלא טעון צרכה, לא איכפת לן גם אם חוצת קיומו הוא משום מנהג, וכ"כ בהלל דטותי, ועי' בתוס' ברכות דף י"ד שכתבו ז"ל, ומיכו אומר ר"ת דאינו ראי' דאטילטול ודאי לא מצרכינן, אבל על מלוא פשיטא דמצרכינן, דהא חזינן כל יו"ט שני אינו אלא מנהגא ומצרכין עכ"ל, והן הן הדברים שכתבנו למעלה בדעת הרמב"ם, דהיינו עעמא דמצרכין ציו"ט שני, משום דצעלם החפלא מיכא שם מלוא צי', ולהכי שייך צי' צרכה, וכמש"נ.

והנה כבר הקשו אהא דגשים מצרכות צרכת החורה, והא פטורות מח"ת, וצוותר קשה לדעת הרמב"ם שפסק צפ"ג מהלי לולית דעל מלוא שגשים פטורות אינן רשאות לצרך עליהן, ואיך יצרכו צכ"ת כיון דפטורות מח"ת, ושמעתי מפי אהמו"ר הגאון החסיד זוקללה"ה שאמר, דצכ"ת אין הצרכה על קיום המלוא של ת"ת, רק דהוא דין צפ"ע דחורה צעי צרכה, וכדילפינן לה בצרכות דף כ"א מקרא דכי שם די אקרא וגו', א"כ אין זה דין ששייך להמלוא כלל, רק דחורה עלמה טעונה צרכה, וגשים פטורות רק מהמלוא של ת"ת, אבל אינן מופקעות מעלם החפלא של ת"ת, ולימודם הוי בכלל ת"ת, ושפיר יש להם לצרך על לימודם, כיון דלא אחינן ע"ז מכה לתא דקיום המלוא כלל, ע"כ דצרו, ולפי"ז יש מקום לומר, דמאי דחנינן צמסי סופרים דהקורא צכתי הקודש מצרך אקצ"ז על כתי הקודש, והקורא צמגילות מצרך על מקרא מגילה, אין זה כלל צרכת המלוא, רק דחקנו צרכה על עלם קריאתן צליצור, ואין זה משום לתא דהמלוא כלל, ונראה דזו היא שיטת הרמב"ם, וזא שחילק צינם לקריאת ההלל צר"ת, דצקריאת ההלל שהיא צרכת המלוא אין מצרכין על מנהג, מה שאין כן צקריאת כתי הקודש וקריאת מגילות, דעלם הלימוד צעלמו הוא דצר שטעון צרכה, גם צלא דין המלוא שיש צזה, ור"ת וראצי סוצרים, דגם התם גצי קריאת מגילות וקריה"ת צרכתם הוא צרכת המלוא, וזכו שהביאו מיינה גם להלל דגם צרכת המלוא איתא אף צמקום שחוצת קיומה הוא רק משום מנהג, אם רק עלם החפלא שם מלוא צה ונתקנה עלה צרכה, וכמש"נ.

הלכות שבת

פכ"ט הל"ה אסור לאדם לאכול או לשחות יין משקדש היום עד שיקדש וכן משינא היום אסור לו להתחיל לאכול ולשחות ולעשות מלאכה או לעוס כלום עד שיצדיל עכ"ל, נראה מדברי הרמב"ם דגם איסורא דעשיית מלאכה כאיסורא דאכילה ושתיי וטעימה דעיקר איסורו

א"ר אשי כי ו
ומסלתינן סי
היתה צשס ו
להתירו צעשי
כתב ח"ל וא
הצדלתו של ר
אדם מצצירו
המצדיל צין
לומר שלש וכו'
וצפרק שואל
ואפילו לענין
מנהגא ולא
אמרה דלענין
ולפימש"כ י"י
הרמב"ם דכל
הצדלה הוא כ
עלי היא הא
דצחדא סגי
מיקיימא צה
ולא שייך כלל
וכמש"כ הר"ן
הצדלה דנימא
האיסור משום
הצדלה זו די
אכתי הוא צ
דצצת דהצדל
הצדלה גמורה
מזה דצהצדל
אולם לפי
דכצ
לא היתה ה
כל עלמה ה
היתר מלאכה
להדיא דס"ל
מלאכה רק ה
עד שיצדיל,
צה כלל יד
שם המצדיל
המלך עכ"ל,
לה שהיא ר
הצדלה כלל,
ומלוא הצדלה
מלאכה ואינו
צע"כ דהאי
היום כבר א
והנה ימו"ט

צ.ש. ק. אגור בשם מהר"י מלין.

לחזור ולברך כשילך לבית הכנסת. (ט*) המשכים (ז) קדם אור היום (י*) מברך כל סדר הברכות חוץ מברכת הנותן לשכוי (יח) (יא) בינה (יב) ופרשת התמיד (עין לעיל סימן א סעיף ו) שמתין מלאמרה עד שיאור היום. הגה ולכתחלה יטל ידיו קדם שיברך ללמד. ואם לא היה לו מים יכול (יג) ללמד ולברך בלא נטילה כמו בשאר ברכות שמברך קדם נטילה פדלעיל סימן מז (אגור): יד. (יא*) נשים (יד) מברכות ברכת "התורה":

מח אומרים פרשת התמיד ופסוקי קרבן שבת אומרים אצל פרשת התמיד. וכו' סעיף אהד:

הגה ואומרים פרשת (א) (א) התמיד, ויש אומרים סדר המערכה ורובן העולמים אתה צויתנו וכו', ואם אי אפשר לאמרו

שערי תשובה

באר היטב

הניח גם כן דברי הפרי ח"ש קנה בצריך עיון. ולדינא נראה דברעתו תליא מלתא שאם היה ברעתו רק לפטר למור זה עד שעת שנה שנית פשיטא שצריך לחזור ולברך כשקם שנית מה שאין כן בסתמא אף על פי שברעתו לחזור ולישן ומכל מקום כרי שלא להרבות בברכות ודעתו לפטר כל היום לכן אין צריך לחזור ולברך: (ח) בינה. עין באר היטב. ועין מגן אברהם שרמזו לדברי היתר, ורצה לומר, דאיתא שם דכד קרא אברא בריכו כו'. ובשלמי צבור כתב, דלדין מפסה ד' כרוספדאי לשון בתי כנסיות כו' טוב לעשות כן. ועין לקמן מה שכתב על דברי הר"ן חכמה בזה, ועין שם שכתב: מה שכתוב בסדורים כאלו הקבוצות או כאלו הקבוצות אינו אפילו לא שמע מברך, ובזהר רצה לומר, שעל ידי הגבר היו יודעין שהוא חצות לילה, עין שם. ועין במחזיק ברכה בשם פרוס לרש"י כתב יד וכן כתב האר"י ז"ל וכן נהגו לברך ברכת הנותן לשכוי באשמרת כו', עין שם:

(א) התמיד. עין באר היטב. ועין מגן אברהם שכתב, פרשת הקרבנות יאמר בעמידה כו', ובכבוד שור כתב, דאין צריך לעמוד אפילו בפרשת התמיד שהביא המגן אברהם מעלת התמיד, ומעולם לא ראיתי מאן דחש לה וכן כתב באלה רבה, ובמחזיק ברכה כתב שרבי' בתורה לא חשו לזה, וכן העלה מור וקציעה וכתב שראה להגאון אביו ז"ל שאמרו מישב. ובשלמי צבור כתב להוכיח כן מהברי האר"י ז"ל גבי פסוק ה' מלך. ועין שם בבכור שור שכתב, מה שאומר כאלו הקבוצות קאי אפעלים שנתן לכהן ואם כן אין צריך לעמוד, ובפרי מגדים כתב ומכל מקום בפרשת התמיד ראוי לעמוד שקורין בצבור בקול רם. ובכבוד שור כתב שם, דמה שכתב באור זרוע שיקרא בבית הכנסת דגמת העבודה, גם כן אין לחש לזה, אף הואיל ונפק גכון, כי הקבוצות שחצות אפעלים קאי מה שאין כן בתמיד אין יחיד מקרי פעלים, ובטור כתב כאלו קרב כו' וזה נכון, עין שם, ומשום הא לא ארזא וכדאמרן פתענית שלכך תקנו מעמדות לפי שאין קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גבו לפיכך תקנו כו', והינו, לפי שכל אדם מישראל יש לו חלק בתמיד צבור שנקחין בתרומת הלשכה והיו לה כאלו הם ונתנו לכהן בעדם קרבן התמיד, ואם כן כשאומר יהי רצון בפרשת התמיד נמי שך לומר כאלו הקבוצות או הקבוצות והינו, על ידי הכהן שהוא שלוחא דידן ודורמנא. ומה שכתב

באור הלכה

משנה ברורה

(ז) קדם אור היום. ואפילו במשכים אחר חצות לילה לאיזה ענין ודעתו לחזור ולישן עוד אחר כך שנת קבע, אפילו הכי יוכל לברך כל אלו הברכות ושוב לא יצטרך לברך אותם כשיקום בבקר, כ"ל לכתב ברפת אלקי נשמה יאמר בלי חתימה והמעביר שנה יאמר בלי הזכרת השם, ואחר כך כשיקום בבקר יאמר אותן בהזכרת שם ומלכות כראוי. ועין בבאור הלכה (אות ט):

(א) בינה. והאחרונים הסכימו שגם ברכה זו יכול לברך אפילו קדם שיאיר היום, אף יש אומרים שלכתחלה יש לזהר שלא לברך אותה קדם שיאיר היום, אם לא ששמע קול תרנגול, וכדיעבד יצא אפילו לא שמע קול תרנגול. ודוקא שברך אותה מחצות לילה ואילך, אבל קדם חצות אפילו כדיעבד יחזור ויברך, ואפילו כ"אם שמע קול תרנגול. ועין בבאור הלכה (אות י): (ב) ופרשת התמיד. וכל משניות הקרבנות שאחריה, כי הם במקום הקרבנות ואין הקרבנות אלא ביום: (ג) ללמד ולברך. ויקנח ידיו בכל מידי דמנאי: יד (ד) מברכות. הטעם עין בבאור הלכה (אות יא):

מח א (א) התמיד. והיא במקום הקרבנות קרבן התמיד, שכן קבלו חז"ל שבזמן שאין בית המקדש קיים ואין יכולין להקריב קרבנות, מי שעוסק בהן ובפשיטתיהן מעלה עליו הכתוב כאלו הקריבום, ולכך יש אומרים גם כן סדר המערכה מטעם זה, והוא מה שנתפשט המנהג בימינו לומר בכל יום אבני הוי מסדר וכו'. ונראה לי פשוט, דמי שידוע ספר מצוה ללמד בגמרא פרוש המימרא הזו, וכן מה שאנו אומרים בכל יום עניני עשית הקטרת, כדי שייבין מה שהוא אומר, ובה תחשב לו האמירה במקום ההקטרה, וכן כתבו הספרים, דמה שאמר הגמרא כל העוסק בפרשת עולה וכו', הפונה שהוא מתעסק להבין עניניה, לא אמירת התבות לכהן. כתב המגן אברהם, פרשת הקרבנות יאמר בעמידה, דגמת הקרבנות שהיה בעמידה. ועין בשערי תשובה בשם פמה

בית יוסף מגן אברהם. ולפי זה הטעם יכולה להוציא בברכת התורה את האיש, וכן כתב הפרי מגדים בהדיא, והגר"א בבאור חולק על זה הטעם, עין שם, אלא הטעם דמברכות הוא דאף דפסוקי מתורה מקל מקום יכולות לברך ולומר וצונו דלא גריצא מכל מצוות עשה שהזמן גרמא דקמא לן דיכולות לברך עליהן, וכדלעיל בסימן יז סעיף ב עין שם, ולפי זה אין יכולות להוציא את האיש. וקטן שהגיע לחנוך בודאי אינו יכול להוציא את הגדול בברכת התורה, לפי מה שסוכרים הרבה פוסקים דברכת התורה היו מן התורה, וכן כתב הפרי מגדים:

שער הציצית

ג. כו. מגן אברהם בסוף סימן ו ודרך החיים: כו. דרך החיים:

גד א מיי פ"א מהלכות
ק"ש הלכה 1 טושי"ע
א"ח סומן נט סעף 6:
גה ב מיי שם סג עין ט
טור שרי"ע א"ח סומן 8
סעף א:
גו ג מיי פ"ז מהלכות
תפלה הלכה י טור
שרי"ע א"ח סומן מז סעף 1:
גז ד מיי שם טושי"ע 88
סעף 3:
גה ה מיי שם טושי"ע 88
סעף ה:
גט ו מיי פ"ז מהלכות
תמניין הלכה ד:

רבינו הגאון

ורבנן אמרי אהבת עולם
תניא נמי הכי אין אומרים
אהבה רבה אלא אהבת
עולם. וכן הוא אומר
ואהבת עולם אהבתך על
כן משכתך חסד. הלכך
אהבת עולם אמרינן. והא
דלקמן אמר ר' יהודה אמר
שמואל השכיב לקרות
בתורה וכו' שכבר נפטר
באהבה רבה, לא מידתא
הא דרבנן דאמרי אהבת
עולם, דהא מימרא דשמואל
מרא דשמעתא הוא,
דשמואל וכו' אמר ר' הונא
ולטעמיה הוא דקאמר ולא
סמיכין עליה. אמר רב
יהודה אמר שמואל
השכיב לקרות בתורה או
לשנות רוב וכו' לאמר ק"ש
אין צריך לברך שכבר נפטר
באהבה רבה. דתני בה
לשמו ולעשות ולקיים את
כל דברי תלמוד תורתך
באהבה וכו'. אמר ר' הונא
למקרא צריך לברך למשה
אין צריך לברך ר' אלעזר
אמר למקרא צריך לברך
תלמודו אין צריך. הא
דאמר רב מאן דבעי למקרי
בין למקרא בין למשנה בין
לתלמוד ואפי' למדרש צריך
לברך ברישא, קיימא לן
כותיה. ואפי' דרב הונא
פליגי עליה למשנה ור'
אלעזר לתלמוד, לית
הלכתא כותייהו דהא
תלמידי דרב וכו' ואין הלכה
כתלמידי במקום הרב. ועוד
לא שו' אתדרי. ועוד רב
מתמי' הוא. אמר רב פפא
הילכך נמינינהו לכולהו.
ואסיקנא אי"ד פפא הילכך
נמינינהו לכולהו, נימא
אקב"ו על דברי תורה ועוד
נימא והערב נא וכו' ונימא
אשר בחר וכו' וכו' וזו היא
ברכות התורה. הא דר'
זריקא לאו בפירוש אתמר.
אלא מכללא אתמר.
כלומר, שמע ר' זריקא
לדבריל דאמר אין ברכות
מעכבות זו את זו, ורייק
ברכה אחת יוצר אור. אי
אמרת דקרי יוצר אור בלבד
ומניח אהבת עולם לגמרי
וקרא ק"ש, היינו דברכות
אין מעכבות זו את זו, דהא
לא מעכבא ליה אהבה רבה.

ורבנן אמרי אהבת עולם וכו'. הלכך מקינא לומר בשחרית
אהבה רבה וזערינית אהבת עולם: **שכבר נפטר**
באהבה רבה. עד הלכך נמינינהו לכולהו. זירושלמי יש הא דלמרי'
שכבר נפטר בזהבה רבה והוא ששנה על אחר פירוש לאלתר שלמד
מיד בלכותו מקום. ושאל לנהר ר'
לחך כגון אנו שאין אנו לומדין מיד
לאחר תפלת השחר שאנו טרודין
והולכים כך בלא למוד עד אמנע
היום או יותר אמאי אין אנו מצרכין
בזכות התורה פעם אחרת כשאנו
מתחילין ללמוד. והשיב ר"י דלא
קיימא לן כמותו ירושלמי הואיל וגמרי'
שלנו לא אמרו ואין צריך לאלתר
ללמוד. ועוד אפי' לפי הירושלמי
דוקא אהבה רבה דלא הוי עיקר בזכות
לזכות התורה דעיקר אהבה רבה
(וי) לק"ש נתקן ובשניל היא אינו נפטר
מזכות התורה אלא אם ילמוד מיד
וגם לא יעשה היסח הדעת. אבל
בזכות אשר בחר בנו וזכרת לעסוק
בדברי תורה שכן עיקר לזכרת
התורה פוטרת כל היום. וא"ת מאי
שנה מסוכה שצריך לברך על כל
סעודה וסעודה לישב בסוכה. וי"ל
דשאני תורה שאינו מייאש דעתו דכל
שעה אדם מחוייב ללמוד דכתיב
והיגית בו יומם ולילה והוי כמו יושב
כל היום בלא הפסק. אבל אכילה
בסוכה יש שעה קצועה. וא"ת מפני
מה אין אנו מצרכין לישב בסוכה.
וי"ל דזכרה דאכילה שמצרכין לישב
פוטרתו. אינן משום שמה לא יישן
והוי זכרה לזכרה שהי' אין ציון
לישן כל שעה שיראה. והיה אומר
ר"ת כשאדם עומד ממתנו בלילה
(בשחרית) ללמוד שא"צ לברך בזכות
התורה מפני שזכרת התורה של
אחמול שחרית פוטרת עד שחרית
אחרת ולא נהירא. והלפתים נהגו
לומר פסוקים (ו) וזכרת כהנים וגם אלו
דברים שאין להם שיעור שהיא משנה
(פ"א דפאה) ואלו דברים שאדם אוכל
פירותיהן כו' שהיא (ב) ברייתא (מס' שבת
קמ). מפני הירושלמי דבעי שללמוד
על אחר. אבל א"צ כמו שכתבתי כבר:
ה"ל ברוך אתה ה' המלמד תורה
לעמו ישראל. אבל לא גרס
למדין מקינן שאין זו זכרה אלא נקשה
שומר דוד: **וברכת בהנים.**
ואין זה דוכן שהרי לא היו עומדים
לדוכן עד לאחר (ט) הקטרות אמורים
דלמרי' נתענית (פ"ד ד' טו): שלשה
פעמים ציוס כהנים נושאין כפיהם
וכו' וא"כ הוה ליה למתני ד' פעמים
אחד לפני הקטרה ואחד לאחר
הקטרה אלא בלא נשאיות כפיס אמרו
בזכות כהנים כמו שאנו אומרים:
משום

יולר אור וזכורא חשך עושה שלום וזכורא רע (א). לקמיה מפרש חידך
מאי היא דלילו זכרה דישמחנה אינה מן המנין שהיא לאחר פסוקי
דזמרה כמו זכרת הלל ואומרים אותה קודם זמן קריאת שמע אם
ירלו: **כדכתיב קאמרי'.** כתיב זכורא חשך עושה
שלום וזכורא רע: **שכבר נפטר**
בזכות רבה. שיש זה מעין זכרת
התורה וכן זכרנו ללמוד וללמד
לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי
תלמוד תורתך ותלמוד חקי רלוין:
מדרש. הוא קרוז למקרא כגון
מכילתא וספרא וספרי שהם מדרשי
מקראות: (ט) לגמרא אין צריך לברך.
אפילו קודם אהבה רבה קאמר והכי
מוכח מילתא בפסקא שני': **אף לגמרא**
צריך לברך. שהיא עיקר התורה
שממנו הוראה יולאה. גמרא היינו
סברה טעמי משנה ומירולי משניות
הסותרות זה את זו וחסורי מחסרה:
ומצד. זכרת התורה: **ור' יוחנן**
מסיים זה הפי. דבעי פתיחה בצרון
וחתימה בצרון: **הערב נא ה'**
אלהינו. יערבו עלינו לעסוק בזה
מהבה: **ברוך אתה ה' המלמד**
סוכה לעמו ישראל גרסינן. ולא
גרסינן למדני' (י) חקין שאין זו זכרה
והודאה על שעבר אלא לשון נקשה
ודוד כי אמרה (במהלים קיט) לא לשם
זכרה אמרה אלא לשון נקשה והכי
קאמר ה' שאתה ברוך למדני חקין:
וזה היא מעולה שזכרונות. התורה
לפי שיש זה הודאה למקום וקילוס
לתורה ולישראל: **תן סמך.** זמנא'
תמיד: **אמר להם הממונה.** והוא
סגן הכהנים כדאי' ציומא היינו סגן
היינו ממונה (בפיס"י שם טו): **זכרו**
זכרה אחת. לקמן מפרש מאי היא וכן
הזכרות שלפני ק"ש היא דהתם מסדר
לכוליה סדר עזות השחר וקאמר
ללאחר שקדו האדנים ע"ג הכזב
ומלחוס ירדו ואלו להם ללשכת הגזית
לקרות את שמע והדר תני אמר להם
הממונה זכרו זכרה אחת והם זכרו
וקראו עשרת הדברות: **וזכרו אם**
העם. עם העם: **ועבודה.** בשביל
העבודה שעשו היו מצרכין אחריה
רצה ה' אלהינו עבודת עמך ישראל
ואשי ישראל ותפלתם תקבל בצרון
ברוך המקבל עבודת עמו ישראל
בצרון. אי נמי שאותך לנדך ביראה
נעבוד: **וזכרת כהנים.** לברך את
העם. ובשאר תפלה לא היה להם
פנאי ואף זמן קריאת שמע לא הגיע
כדלמנר זמנסכת יומא (דף לו ע"ב)
הקורא את שמע עם אנשי משמר
ועם אנשי מעמד לא יאל לפי שאנשי
משמר מקדימין כו': **מוסיפין זכרה**
אחת. לקמיה מפרש לה: **למשמר**
היואל. שהמשמרות מתחלפות ציוס
השבת כדלמרינן זמנסכת סוכה
(ד' טו): משמר היואל עושה תמיד
של שחר ומוסיפין ומשמר הנכנס
עושה תמיד של צין הערבים וציוסין:
מאי זכרה אחת. דקמני רישא איזו מן
הזכרות הוא אומר: **לאו צפירוש**
אחמרי. לא שמע מפי ר"ל שאמר
אלא

יולר אור וזכורא חשך עושה שלום וזכורא רע (א). לקמיה מפרש חידך
מאי היא דלילו זכרה דישמחנה אינה מן המנין שהיא לאחר פסוקי
דזמרה כמו זכרת הלל ואומרים אותה קודם זמן קריאת שמע אם
ירלו: **כדכתיב קאמרי'.** כתיב זכורא חשך עושה
שלום וזכורא רע: **שכבר נפטר**
בזכות רבה. שיש זה מעין זכרת
התורה וכן זכרנו ללמוד וללמד
לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי
תלמוד תורתך ותלמוד חקי רלוין:
מדרש. הוא קרוז למקרא כגון
מכילתא וספרא וספרי שהם מדרשי
מקראות: (ט) לגמרא אין צריך לברך.
אפילו קודם אהבה רבה קאמר והכי
מוכח מילתא בפסקא שני': **אף לגמרא**
צריך לברך. שהיא עיקר התורה
שממנו הוראה יולאה. גמרא היינו
סברה טעמי משנה ומירולי משניות
הסותרות זה את זו וחסורי מחסרה:
ומצד. זכרת התורה: **ור' יוחנן**
מסיים זה הפי. דבעי פתיחה בצרון
וחתימה בצרון: **הערב נא ה'**
אלהינו. יערבו עלינו לעסוק בזה
מהבה: **ברוך אתה ה' המלמד**
סוכה לעמו ישראל גרסינן. ולא
גרסינן למדני' (י) חקין שאין זו זכרה
והודאה על שעבר אלא לשון נקשה
ודוד כי אמרה (במהלים קיט) לא לשם
זכרה אמרה אלא לשון נקשה והכי
קאמר ה' שאתה ברוך למדני חקין:
וזה היא מעולה שזכרונות. התורה
לפי שיש זה הודאה למקום וקילוס
לתורה ולישראל: **תן סמך.** זמנא'
תמיד: **אמר להם הממונה.** והוא
סגן הכהנים כדאי' ציומא היינו סגן
היינו ממונה (בפיס"י שם טו): **זכרו**
זכרה אחת. לקמן מפרש מאי היא וכן
הזכרות שלפני ק"ש היא דהתם מסדר
לכוליה סדר עזות השחר וקאמר
ללאחר שקדו האדנים ע"ג הכזב
ומלחוס ירדו ואלו להם ללשכת הגזית
לקרות את שמע והדר תני אמר להם
הממונה זכרו זכרה אחת והם זכרו
וקראו עשרת הדברות: **וזכרו אם**
העם. עם העם: **ועבודה.** בשביל
העבודה שעשו היו מצרכין אחריה
רצה ה' אלהינו עבודת עמך ישראל
ואשי ישראל ותפלתם תקבל בצרון
ברוך המקבל עבודת עמו ישראל
בצרון. אי נמי שאותך לנדך ביראה
נעבוד: **וזכרת כהנים.** לברך את
העם. ובשאר תפלה לא היה להם
פנאי ואף זמן קריאת שמע לא הגיע
כדלמנר זמנסכת יומא (דף לו ע"ב)
הקורא את שמע עם אנשי משמר
ועם אנשי מעמד לא יאל לפי שאנשי
משמר מקדימין כו': **מוסיפין זכרה**
אחת. לקמיה מפרש לה: **למשמר**
היואל. שהמשמרות מתחלפות ציוס
השבת כדלמרינן זמנסכת סוכה
(ד' טו): משמר היואל עושה תמיד
של שחר ומוסיפין ומשמר הנכנס
עושה תמיד של צין הערבים וציוסין:
מאי זכרה אחת. דקמני רישא איזו מן
הזכרות הוא אומר: **לאו צפירוש**
אחמרי. לא שמע מפי ר"ל שאמר
אלא

צפירוש מאי זכרה אחת יולר אור: **זאת אומרים.** דקמני זכרו זכרה אחת: **זכרונם** אין מעכבות זו את זו. וזמנא שמע ר' זריקא דסי"ל לרי"ל דהך זכרה
נפקא מיהא די חזתו זכהיא שזיך ואין חזרתה מעכבת לומר שאין זו מועלת בלא זו. ומכאן שמע ר' זריקא דסי"ל לרי"ל דהך זכרה
אחת יולר אור היא: אי אמרם בשלמא יולר אור הוה אמרי. ולא אהבה רבה ואע"ג דמטא ליה זמנא שאף צלילה ראו לומר כל שכן דכיון
דלמרי יולר אור ודאי מטיא זמנא ואפי"ה לא אמרי אלא יולר אור וכו' לא אמרי לה היינו דקאמר שמע מניה זכרות אין מעכבות זו את זו:
אלא

א) פסחים ג. ושי"ע צמות יא:
טו"ק. ט) לקמן י. ע"ש,
ג) נפי' מוס' גה ת. ד"ה
ואמר, ד) לקמן י. ט) נפי'
מוס' כמדות ת. ד"ה שהכל
ועי' מוס' לקמן מו. ד"ה כל
הזכרות ומוס' פסחים קד:
ד"ה חזן, א) זכר אלפס אי'
והא זכר המנוח מעולה כו',
א) תמיד דף ג. ט) אלו שנגמט
הדפוס הוא, ט) נ"ל למדרש,
א) נ"ל בפסק שני דף יד. ט)
א) נ"ל: א) למדני, א) וממרא
כ"ל, ט) נ"ל הקטרות
א"כ"ס. ערוך השלח א"ח
סי' קמט ע"ה א.

תורה אור השלם

1. יוצר אור ובורא חשך
עושה שלום ובורא רע אפי'
?? עושה כל אלה.
2. מרחוק ?? בראה לי
ואהבת עולם אהבתך על
כן משכתך חסד:
3. ידמיונו לא ב

הגהות הב"ח

- א) נמי ולימא יולר:
ב) שם שלום ובורא את
הכל מי קא אמרינן דכתיב:
א) ושי"ע ד"ה יולר וכו'
ובורא את הכל לקמיה
מפרש: ד) תוס' ד"ה שכבר
וכו' לק"ש נתקן ומכילתא
אינו כ"ל ותיבת היא נתקן:
ב) מ"א דברכת כהנים:

גליון הש"ס

- בגמ' לעיבוד כו'. גריף
הגריסא על ד"ת שם ועיסקי
כו'. גריף הגריסא ולומי
תוריקא למה שם הלב"ב כו'.
גריף ואל"ף הגריסא אמר
ר"פ הלכך

מוסף תוספות

- א. בתוס' רי"ש כתב.
ומכ"מ כתבו הגאונים
שיש לנו לקיים דברי
שניהם ונהגו לומר שחריית
אהבה רבה וערבית אהבת
עולם.

מוסף רש"י

- שכבר נפטר באהבה רבה.
אם תאמר הלא זמנא
שאין צריך לברך על תלמוד
תורה שכבר נפטר בזהבה
רבה, מאי טעמא מצרכין על
קריאת התורה בציונה, מתיך
האי ודאי לא דמא' להא, דלא
מצרכין עליה מה העם
אלא משום דהוה ליה מלוא
פניו עמיה דמתיקן עורא,
והוה ליה כמלוא תפילין או
לית או שאר מלות דלי עביד
ליה בעל' לציוני (האודה טו)
א). בספרא דבי רב. מורת
כהנים לקמן יח. טוור רשי'
טו"ה.

היה לו צוה לזכור לו שוטה שפיל לסיפיה דקרא ה' לצלות שמו שהוא לזכור וכו' לנו אומרים מדת יום כלילה ומדת לילה ציוס
להודיע שצוה אחד כולל: ר"ב יוחנן אומר לצונה צריך לזכור שצונה ג"כ מפרש הפסוקים ומשם לומר טעמי התלות אבל לתלמוד
שהוא פירוש המשנה לא דאין צריך לזכור על הפירוש ורבי אלעזר אומר דאפי' לתלמוד צריך לזכור שצונה ג"כ מפרש עיקרי הפסוקים
ומסקנא דאפי' למדרש צריך לזכור שצונה ג"כ לומר מהפסוקים מק"ו ומג"ש ומהמדות שהתורה נדרשת בהם: **כא** מברך אקב"ו על דברי
תורה. יש מפרשים שאומרים לעסוק בדברי תורה ובהערכ יש מקומות שמתמין צדוק אלה ה'

סימן מז

דיני ברכת התורה. וכו' י"ד סעיפים:

- א** ^א (א) ברכת התורה צריך (א) ליזהר בה מאד:
- ב** ^ב צריך לברך בין למקרא בין למשנה בין לתלמוד ^ה
הגה ^ב צין למדרש:
- ג** ^ג (ב) א הכותב (ב) בדברי תורה אף על פי שאינו
קורא צריך לברך:
- ד** ^ד (ג) ב ^א המהרהר בדברי תורה אינו צריך
(ג) לברך: הגה ^ב [ב] ^ג והוא הדין דיכול לפסוק דין בלא
נתינת טעם לדבריו:

ביאור הגר"א

מז [א] [סעיף ד] המהרהר כו'. דקיימא לן דלאו כדיבור דמי, כמו שכתבו תוספות [ברכות] (כ"ב) [כ,ב] ד"ה ורב חסדא, וכמו שכתוב בשבת ק"נ א'. וזה סותר¹ למה שכתוב בסעיף ג' הכותב כו', וכן הקשה הט"ז [ס"ק ב]:

[ב] [הגה] והוא הדין כו'. ממה שכתוב בעבודה זרה מ"ד ב' תנא כשיצא כו', ועיין תוספות שם בד"ה תנא כו' פירש רשב"ם כו' ואומר ר"י כו'. וכן כתב הר"ן [עבודה זרה יט, ב ד"ה תנא] בשם יש מפרשים, אלא שכתב לא משום איבה, אלא שבבית האמצעי הרהור מותר, וכל שאינו אומר טעמו של דבר הוי כהרהור, ולכן בכל מקום שמותר להרהר גם זה מותר. וכמו שכתוב לקמן סימן פ"ד בהג"ה וסוף סימן פ"ה [סעיף ב] בהג"ה. אבל כל זה צריך עיון, דכאן מברך על המצוה, וכי ליכא מצוה בהרהור, והלא נאמר [יהושע א, ח] והגית בו כו', ר"ל בלב כמו שכתוב [תהילים יט, טו] והגיון לבי, וכל שכן לפסוק דין כו', והלא למקרא צריך לברך, וכן כשקורא בתורה בציבור:

הגהות רעק"א

מז (א) (ט"ז סק"ב) ותו קשה לי דהא גבי עדות. עיין תשובות חות יאיר סימן ט"ז וסימן קל"ד, ונתשובות שצ יעקב סימן מ"ט, ונתשובות שצות יעקב חלק ז' סימן קנ"ז:

הגהות רעק"א

(ב) (מג"א סק"ב) וצ"ע דבשלמא לפרת הטור דסבירא ליה דבשינה תליא מילתא. נראה לענ"ד ללא קשה מידי, דלהדיא מצוהר צ"י [ד"ה וכתב עוד האגור שאציו] שרש המנהג דנהגו שלא לצרך כשישן, דמקורו מהאגור [סימן א] שכתב שאציו הנהיג כן, וכן ראוי לעשות, כי המיקל בצרכות לא הפסיד. ופירש הצ"י דצ"י דלר"ת אפילו שינת לילה לא הוי הפסק. ואף על פי שאין הלכה כמותו, מפני שכל הפוסקים חולקים, היינו צשינת לילה, אבל צשינת יום יש לחוש לדצ"י, ועיי"ש. הרי דמפני חשש צרכה לצטלה נהגו שלא לצרך צישן ציום ולחוש לדעת ר"ת, **אבל צניעור כל הלילה אין לצרך**, דהעיקר ללא כר"ת. זולת צישן צלילה צריך לצרך כשיאיר היום, צממה נפשך, דלר"ת היום גורם לצרך, ולהרא"ש [צרכות פ"א סימן יג; שו"ת כלל ד סימן א] השינה גורם לצרך. והוא הדין צישן ציום וניער כל הלילה שלאחריו דמצרך צצקר צממה נפשך, לר"ת צריך לצרך ללא נפטר רק מעת לעת, ולהרא"ש גם שינת היום הוי היסח הדעת. ואפשר לומר דכהאי גוונא אין צריך לצרך, דנפטר בצרכת אהצת עולם שקודם קריאת שמע דערצית, דיש צו מעין צרכת התורה, ודמי לאהצת רבה שחרית. ומכל מקום נראה לי לעיקר דצריך לצרך, כיון דלר"ת צוודאי צריך לצרך. וגם לדעת הראצ"ד [הוצא צרשצ"א צרכות יא, צ ד"ה השכים] ודעימיה צריך לצרך, דקוצרים דאהצת רבה אינו פוטר רק מה שלומד על אחר, והשכים לזה הפרי חדש [אות ז]. וגם לאינך פוסקים צפשטא דמלתא קריאת שמע לא מקרי למוד, כדנראה מלשון המחבר [סעיף ח] שכתב ויש להסתפק אי סגי צקורא קריאת שמע וכו' ולכן יש ליזהר לצרך צרכת התורה מקודם. ולא כתב צצותא יותר אס לא צירך מקודם ללא יצרך אח"כ צרכת התורה, משמע דצצירא ליה לעיקר דקריאת שמע לא מקרי למוד, כפשטא דירושלמי [צרכות פ"א הלכה ה], אלא מדרך זהירות יצרך תחלה. (וכ"כ) [וכן נראה] מלשון הרמ"א בהג"ה סוף סימן נ"ב [וז"ל] ומכל מקום יאמר כל הצרכות כמו שנתבאר סימן מ"ו ומ"ז, עכ"ל. ממה דרמו על מ"ו מצוהר דעתו דיצרך צרכת התורה אחר התפלה, דצצירא ליה לעיקר דקריאת שמע לא הוי למוד, א"כ צלא למד מיד על אחר תפלת ערצית לא נפטר בצרכת אהצת עולם. גם ציסוד דצרי המג"א צמה שכתב על השו"ע משמע אס נייעור כל הלילה אין צריך לצרך צצקר. ותמוה לי, דאדרבא מדנקט הלילה הולך אחר היום, משמע דצרכת התורה לא פטר רק יום א'. אף שאיני כדאי לחלוק על המג"א, מכל מקום כיון דכתב צעצמו סימן תל"ד [ס"ק א] לעיקר דצניעור כל הלילה דיצרך, ראוי לצרך דצרינו דגם דעת השו"ע כן, ולכולי עלמא צניעור כל הלילה צריך לצרך. וכן מצאתי באליה רבה [ס"ק ט] שכתב כן בפשיטות דלכולי עלמא צריך לברך. עכ"פ צישן ציום ונייעור כל הלילה שלאחריו, צוודאי יש לצרך מדין ממה נפשך הנ"ל, ואין צריך לחוש דנפטר צאהצת עולם, דלהרבה פוסקים אינו פוטר רק מה שלומד מיד, ולהרבה פוסקים קריאת שמע לא הוי למוד, כן נראה לענ"ד בעזרת ה' יתברך:

רצ"ש דאינו פוטר אלא מה שכתב וישנה לאלתר, ואינו פוטר רלל רל הנות אלא